

INNHALD

LEIAR

Gunnstein Akselberg: Slå ring om den nedervde uttalen! 3

NORSK NAMNELAG

Gunnstein Akselberg: Nytt frå Norsk namnelag..... 5

NAMNEKONSULENTTENESTA

Terje Larsen: Klagenemnda for stadnamnsaker 5

Samrådsmøtet for Namnekonsulenttenestene og Statens kartverk
2004..... 8

NORMERING OG BRUK AV NAMN

Stadnamnlova under revisjon..... 9

Botolv Helleland: Skrivemåten av stadnamn – offentleg eller privat
sak?..... 14

Staffan Nyström: Vad ska vi göra med socknarna och sockennamnen? 17

Ivar Utne: Navn eller ikke navn – ord og uvanlige skrivemåter..... 21

Gulbrand Alhaug: *Tog, Gudergod og Hværssaagod* – om praktiseringa
av den nye personnamnloven..... 28

Line Lysaker Heinesen: Problemet med stedsnavn som kulturminner .. 33

Rønnaug W. Krog: Noen tanker om stedsnavn i bygdebøker 35

NORNA

Svavar Sigmundsson og Rúna K. Tetzschner: Nyt fra NORNA 38

ICOS-NYTT

Botolv Helleland: Brei aktivitet i ICOS 40

FN-NYTT

Sirkka Paikkala: UNGEGN:s möte i New York i april 2004 41

ANNA MELDINGSSTOFF

Seksjon for namnegransking i nye lokale 42

Gulbrand Alhaug: Stipend til forskning på kvenske namneskikkar i
Nord-Troms..... 43

Botolv Helleland: Uppsala-symposium om suffiks i gamle stadnamn... 44

Thorsten Andersson 75 år 44

Gulbrand Alhaug: Historie- og namneseminar i Målselv 45

ARTIKLAR OG INNLEGG OM NAMN

Bela Pokoly: On the history of naming the North Sea 47

Helge Albrecht Larsen: Om stedsnavn med *harp (harpe)* som første
sammensetningsledd 53

Ragnar Førstund: *Revommen* i Fuglesetfjorden..... 57

BOKOMTALAR

Lars S. Vikør: Bustadnamn i Rygge og på Moss.....	59
Botolv Helleland: Tysk namneatlas fullført.....	61

LEIAR

SLÅ RING OM DEN NEDERVDE UTTALEN!

Lov av 11. mai 1990 vart sett i verk 1. juli 1991. Etter knapt 10 år vart det gjennomført ei evaluering om praktiseringa av lova gjennom ei spørje-gransking der m.a. ei rekkje kommunar, fylkeskommunar, og aktuelle organisasjonar og institusjonar vart spurde om korleis lova verka i praksis. På grunnlag av svara og andre praktiske røynsler med lova vart det sett ned ei arbeidsgruppe som utarbeidde ein evalueringsrapport. Arbeidsgruppa var sett saman av representantar frå namnekonsulenttenesta, klagenemnda for stadnamnsaker, Statens kartverk og KKD. Norsk språkråd var mellombels knytt til arbeidsgruppa. Evalueringsrapporten, som vart levert i 2001, vart også send på høyring til kommunar, fylkeskommunar, departement og aktuelle organisasjonar og institusjonar. På grunnlag av denne høyringa sende KKD så i februar i år ut eit høyringsframlegg til endring av gjeldande stadnamnlov til dei ovannemnde instansane.

Eit gjennomgåande trekk i endringsframlegga frå KKD er at det skal verta enklare å praktisera stadnamnlova. Slik sett er det same filosofien som ligg til grunn for desse framlegga som dei som låg til grunn for den nye personnamnlova av 6. juni 2002, som vart sett ut i livet 1. januar 2003.

Høyringsframlegget frå februar i år tek opp ulike sider ved den offentlege stadnamnrøkta som t.d. termdefinisjonar (§ 1 og 3), føremålet med lova (§ 2), namnevern (§ 4), saksgang ved fastsetjing av skrivemåte og klagebehandling (§ 5), bruk av stadnamn (§ 6), tilhøvet mellom gards- og bruksnamn (§ 7), og reglar om skrivemåten (§ 8), sjå den meir utførlege omtalen av endringsframlegget i dette nummeret av *Nytt om namn*.

Det er fleire punkt i endringsframlegget som bryt med det som har vore sentrale prinsipp i norsk stadnamnpolitikk til no. Dette er uheldig, og eg skal her peika på nokre av desse punkta. Men lova inneheld også nokre viktige og positive endringsframlegg. Særleg interessant er framlegget om ein føremålsparagraf der det vert lagt vekt på kulturminneaspektet ved stadnamna og ynsket om eit einskapleg namneverk. Dessutan er det positivt at bruken av stadnamnlova vert presisert og styrkt. Frå ein namnefagleg ståstad er det likevel dei mindre positive sidene ved lovendringsframlegget som slår ein mest.

Sjølv om norsk jurisdiksjon er avgrensa på kontinentalsokkelen og i den norske økonomiske sona, bør stadnamnlova også gjelda i dette området, noko høyringsframlegget ikkje legg opp til. Innom dette geografiske om-

rådet finst nemleg namn som høyrer til dei nedervde stadnamna, og dei bør difor omfattast av lova.

Stadnamndefinisjonen som framlegget kjem med, at stadnamn er namn på geografiske lokalitetar, er upresis. Termen «geografiske lokalitetar» må difor avgrensast nærare, t.d. i merknadene.

KKD foreslår at termen *nedervd uttale* vert skift ut med formuleringa *lokal talemålsform*. Dette er brot med ein viktig intensjon i all norsk stadnamnpolitikk om at skrivemåten av stadnamna skal byggja på den lokale, tradisjonelle dialekten. Framlegget tek ikkje nok omsyn til dei språklege tilhøva som vert uttrykte i termen *nedervd uttale*. Norsk namnelag vil sterkt oppmoda til at ein held på formuleringa *nedervd uttale*, eller eventuelt formuleringa *tradisjonell lokal uttale*.

Framlegget om namnevern og namnsetjing er positivt, men det må også gjelda namneskikken på staden, slik at ikkje stadnamn, inkludert naturnamn, kan nyttast fritt. Dette bør innarbeidast i lova.

Det finst ein praktisk grunntone i mykje av lova, og i dette perspektivet vert dei namnefaglege interessene og stadnamna sin funksjon som kulturobjekt ofte sett til sides. Til dømes vert det i pkt. 5.1.3 i framlegget lagt vekt på at «fastsetting av skrivemåten for navn som brukes i det praktiske dagligliv, ikke er et navnefaglig forskingsprosjekt, men først og fremst et hjelpemiddel i hverdagen». Det er uheldig at departementet her presenterer ei motsetning mellom det namnefaglege arbeidet og den funksjonen namna har i det praktiske livet.

Det er også uheldig at det skal leggjast så stor vekt på synspunkta til eigar eller festar når det gjeld fastsetjing av skrivemåte. Dei aller fleste gards- og bruksnamna i Noreg er gjevne lenge før nolevande generasjonar tok over gardar eller bruk, og difor må ikkje desse gruppene ha ein særeigen rett i saker som gjeld ein felles arv. Det er viktig at lova presiserer at slektsnamn er sekundære i høve til gardsnamn.

I høyringsframlegget vert det lagt vekt på at ca. 25 % av klagesakene gjeld bundne former i stadnamn. Lovendringsframlegget seier at dersom det er vakling i bruk av bunden og ubunden form, skal utsegner frå brukarane eller festarane tilleggast stor vekt. Dette er svært uheldig av di det sidestiller genuint traderte former med nyare talemålsformer, og på denne måten svekkjer ein kulturverntanken.

Individuell fridom, kulturelle marknadsmekanismar og praktiske omsyn må ikkje dominera over omsynet til den nasjonale fellesarven og den språklege heilskapen.

Gunnstein Akselberg
gunnstein.akselberg@hf.uib.no

NORSK NAMNELAG

NYTT FRÅ NORSK NAMNELAG

Namn og Nemne nr. 20 har di verre vorte forseinka, og kjem fyrst etter ferien.

Neste styremøte i Namnelaget vert halde i månadsskiftet august/september. Styremedlemene kjem til å få innkalling i andre halvdel av august.

Gunnstein Akselberg
leiar

NAMNEKONSULENTTENESTA

KLAGENEMNDA FOR STADNAMNSAKER

Sidan 1993 har sekretæren for klagenemnda for stadnamnsaker publisert vedtaka i *Nytt om namn*, fyrste gongen i nr. 19 (1994) og seinare i annakvart nummer (nummer med oddetal). Nedanfor følgjer oversyn over dei sakene som klagenemnda har behandla ferdig i perioden juni 2003 til juni 2004.

	Påklaga namneform, kommune, fylke	Namnetype	Ønsket åt klagaren	Vedtak i klagenemnda
1	Bugen, Nærøy, NTr.	bruksnamn	Bogen	Bugen
2	Øyster-Bugen, Nærøy, NTr.	bruksnamn	Bogen	Øyster-Bugen
3	Vester-Bugen, Nærøy, NTr.	bruksnamn	Bogen	Vester-Bugen
4	Løvsøya, Haram, MøRo.	naturnamn	Lepsøy(a),	Lepsøya
5	Løvsøyrevet, Haram, MøRo.	naturnamn	Lepsøyrevet	Lepsøyrevet
6	Alnos, Stordal, MøRo.	bruksnamn	Almås	Almås
7	Øverøyane, Stordal, MøRo.	bruksnamn	Overøye, ev. Øverøye	Øverøyane
8	Espen, Hornindal, SoFj.	bruksnamn	Espe	Espen
9	Ytrehorne, Hornindal, SoFj.	bruksnamn	Ytrehorn	Ytrehorne
10	Hjellbakkane, Hornindal, SoFj.	bruksnamn	Hjellbakk	Hjellbakkane
11	Ratevollen, Hornindal, SoFj.	bruksnamn	Raftevold	Raftevollen
12	Hedemarken, Hamar, Løten, Ringsaker og Stange, Hdm.	landskapsnamn	Hedmarken	Hedmarken
13	Håmmår, Selbu, STr.	bruksnamn	Hammer	Hammar
14	Vølset, Selbu, STr.	bruksnamn	Volseth, ev. Voldsæt	Vølset

15	Flaknan, Selbu, STr.	bruksnamn	Flakne	Flaknan
16	Sør-Flaknan, Selbu, STr.	bruksnamn	Sør-Flakne	Sør-Flaknan
17	Saurdalen, Vanylven, MØRo.	naturnamn og bruksnamn	Sørdal(en)	Saurdalen
18	Vasskord, Eide, MØRo.	bruksnamn	Vassgård, ev. Vasskol	Vasskord

Nokre opplysningar til oversynet:

Namnetypar

Som det går fram av oversynet, har dei fleste sakene golde *bruksnamn*. Sak 12 galdt eit kjent *landskapsnamn*, sakene 4 og 5 *naturnamn*, medan sak 17 galdt eit namn som både er *bruksnamn* og *naturnamn*.

Klagar

Når det gjeld klager på bruksnamn, står eigarar åleine som klagar i ni saker. I fire saker har både eigarar og kommune klaga, medan eigarar, kommune og lokal organisasjon er klagar i to saker. I saka om landskapsnamnet står det ein lokal organisasjon som klagar, og i dei to naturnamnsakene er det ein lokal organisasjon saman med kommunen som er klagar.

Vedtaksorgan

Statens kartverk har vore vedtaksorgan i alle sakene.

Medhald/ikkje medhald

Klagar har fått medhald i fire saker av dei 18 sakene (sakene 4, 5, 6 og 12). I to saker gjorde nemnda nytt vedtak (sakene 11 og 13).

Dissensar i nemnda

I sak 6 var røystetalet tre mot ein. I dei andre sakene var vedtaka samrøystes.

Nemnda sine grunngjevingar

Eg skal til slutt ta med utdrag frå to av grunngjevingane til nemnda:

Skrivemåten av det kjende landskapsnamnet *Hed(e)marken* har vore omstridd lenge. I samband med revisjonen av Det store Norgesatlas gjorde Statens kartverk vedtak om skrivemåten *Hedemarken* som var i samsvar med ønsket frå Hedmark fylkeskommune, kommunane Hamar, Ringsaker og Stange, og Hamar Historielag. Tilrådinga frå namnekonsulentane var

Hedmarken, og denne skrivemåten var også ønskt av Løten kommune og Vang Historielag. Vedtaket vart påklaga av Furnes Historielag, som ikkje hadde fått høve til å uttale seg under førstegongsbehandlinga, men som også ønskte skrivemåten *Hedmarken*. I vedtaket sitt seier nemnda:

Nemnda legger vekt på den språkhistoriske bakgrunnen for navnet og gir sin tilslutning til navnekonsulentenes framstilling av denne. Den finner det godt gjort at den nedarvede uttalen er /"he:marka/, /på "he:mark'n/. Selv om også /"he:demarken/ nå kan forekomme, er dette klart en yngre, skriftpåvirket uttale, som ikke kan tillegges samme vekt som den tradisjonelle.

Den historiske bakgrunnen for navnet tilsier formen *Hed-*, som var enerådende fram til ca. 1600. Formene med *Hede-* som etter hvert tok over etter denne tid, skyldes uten tvil en misforstått oppfatning av navnets etymologi. Nemnda er klar over at formen *Hedemarken* i nyere tid har dominert i lokal sammenheng, men legger vekt på at landskapsnavnet *i statlig sammenheng* vanligvis har vært skrevet *Hedmarken* fram til 1996. Fylkesnavnet, som bygger på landskapsnavnet, har vært skrevet *Hedmark* – uten *-e-* – siden 1918, og i samsvar med § 4 andre ledd i loven, der det heter at ett og samme navnet som hovedregel skal ha bare én skriftform, er det derfor ingen tungtveiende nok grunner til å velge en avvikende form i førsteleddet i landskapsnavnet.

På bakgrunn av ovenstående har klagenemnda for stedsnavnsaker vedtatt formen *Hedmarken*.

Som nemnt ovanfor, var det dissens i sak 6. Saka galdt eit bruksnamn i Stordal kommune. Vedtaket til Statens kartverk var skrivemåten *Alnos* i samsvar med tilrådinga frå namnekonsulentane, medan eigar ønskte skriftforma *Almås*. I vedtaket sitt seier nemnda:

Nemnda finn det dokumentert at den nedervde lokale uttalen for dette namnet er /ozl2ne's/ med open ø-lyd i førsteleddet, lang e-lyd i sisteleddet og med tonem 2. Det er denne uttalen som er reflektert i skriftforma *Ollnes* i 1603. Nemnda finn også at uttalen /a12mås's/ no er den vanlege. Denne uttalen må vere utvikla på grunnlag av skriftforma *Almås*, som i lang tid har vore den dominerande sidan 1700-talet. Sjølv om dette er ein nyare og skriftpåverka uttale, treng ikkje det vere eit avgjerande argument mot å leggje denne til grunn for

skrivemåten, jf. Ot.prp. nr. 66 (1988-89) *Lov om stadnamn* s. 10. Når det gjeld tolkinga av namnet, er denne usikker. Sisteleddet kan vere eit *nes* eller ei *nos* ‘framstikkande høgd’, medan den tradisjonelle dialektuttalen og eldre skriftformer taler mot ein *ås*. Med omsyn til førsteleddet er dette endå vanskelegare å forklare, men etter uttalereglane i målføret må leddet skrive seg frå ei form eller eit norrønt ord med kort *o*-lyd eller såkalla *o med kvist*.

I denne saka står vi altså overfor to stadnamntradisjonar: ein munnleg dialekttradisjon med grunnlag i norrønt, og ein fornorska skriftradisjon med utgangspunkt i dansk skriveskikk. Vil ein ta utgangspunkt i den tradisjonelle munnlege namneforma, vil skrivemåten *Alnos* vere nærliggjande. Vil ein byggje på den innarbeidde skriftforma og den vanlege dialektuttalen i dag, vil skrivemåten måtte bli *Almå*s. I dette spørsmålet er nemnda delt. Fleirtalet, Kirsti Strøm Bull, Jorunn Vandvik Johnsen og Peter Hallaråker, går inn for skrivemåten *Almå*s og grunnjev dette med at denne skrivemåten har dominert sidan 1700-talet. Dei viser vidare til at /aɫ2mɑ's/ er den vanlege munnlege namneforma no. Mindretalet, Tom Schmidt, viser til hovudregelen i § 4 første ledd i lov om stadnamn om å ta utgangspunkt i den nedervde lokale uttalen ved fastsetjing av skrivemåten. Fordi denne uttalen framleis er kjend og brukt, meiner han den bør liggje til grunn for skrivemåten, og han går inn for skrivemåten *Alnos*.

Nemnda gjorde vedtak i samsvar med fleirtalssynet og fastsette skrivemåten til *Almå*s.

Terje Larsen
terje.larsen@inl.uio.no

SAMRÅDINGSMØTET FOR NAMNEKONSULENTTENESTENE OG STATENS KARTVERK 2004

Det årlege samrådingmøtet for Namnekonsulenttenestene og Statens kartverk skal haldast i Alta 15.–17. september 2004. Vertskap for møtet denne gongen er Namnekonsulenttenesta for kvenske stadnamn, i samarbeid med Namnekonsulenttenesta for samiske stadnamn. I samband med møtet vert det skipa til utferd med buss til Karasjok.

NORMERING OG BRUK AV NAMN

STADNAMNLOVA UNDER REVISJON*

Kultur- og kyrkjedepartementet har sendt ut eit høyringsdokument med framlegg til endring av lov om stadnamn. Høyringsfristen var 22. mars 2004. Det har no kome inn høyringsfråsegner frå ei lang rekkje etatar, organisasjonar og interessegrupper. Desse kan ein lesa på internett under adressa:

http://odin.dep.no/kkd/norsk/aktuelt/hoeringssaker/paa_hoering/043041-080126/ram003-bn.html

Dei innkomne fråsegnene skal verta vurderte før departementet legg fram ein lovproposisjon, anten mot slutten av dette året, eller til neste år.

Historikk

Lov om stadnamn vart vedteken 18. mai 1990 og tok til å gjelda 1. juli 1991. Etter at lova med forskrifter hadde verka i nesten 10 år, vart det gjennomført ei evaluering av korleis regelverket hadde fungert i denne perioden. Med utgangspunkt i svara frå ei rundspørjing og andre problemstillingar som hadde kome fram i den tida lova hadde vore i kraft, utarbeidde ei arbeidsgruppe med representantar frå namnekonsulenttenestene/klagenemnda for stadnamnsaker, Statens kartverk og Kultur- og kyrkjedepartementet ein evalueringsrapport. Rapporten vart levert i 2001 og send til høyring. På grunnlag av kommentarane som kom inn, vart det så utarbeidd eit nytt høyringsdokument med framlegg til endringar i lova.

Endringar

Ei viktig endring er at verneaspektet ved stadnamna vert teke inn i ein føremålsparagraf i lova for på den måten å sikra denne delen av kulturarven. Vidare vert bruken av lova utvida slik at ho skal gjelda for selskap som det offentlege eig, eller som er oppretta av det offentlege. Lovutkastet legg òg opp til ei viss forenkling i saksbehandlinga. Ei anna viktig endring er at Statens kartverk skal ha ansvar for alle statlege namnevedtak. Denne etaten skal framleis vera vedtaksorgan for nedervde gardsnamn og bruksnamn. Skrivemåten i primærfunksjonen, dvs. namnet på den lokaliteten som fyrst bar namnet, skal leggjast til grunn for annan namnebruk. Namnekonsulenttenesta skal samordna vedtaksprosedyren slik at skrivemåten for

---

* Samandraget av høyringsdokumentet er gjort av redaksjonen av *Nytt om namn*.

primærfunksjonen vert vedteken fyrst, medan vedtaksorganet skal samordna saksbehandlinga. Kommunane skal som før ha ansvaret for all namnsetjing og fastsetjing av skrivemåte for adressenamn i kommunen. Når det gjeld bruksnamn, føreslår departementet at det skal leggjast større vekt på synet til grunneigaren. Framlegget vil òg opna for at ubundne namneformer kan nyttast som bruksnamn om slike former har sterk tradisjon. I gjeldande lov vert det ikkje skilt mellom gardsnamn og bruksnamn, men dette skal etter framlegget endrast. Departementet framhevar at gardsnamn har størst interesse ved m.a. adressering. Den overleverte uttalen skal framleis leggjast til grunn for skrivemåten, men departementet vil skifta ut «nedervd uttale» med «lokal uttale». I særlege høve skal det vera mogeleg å fastsetja sidestilte skrivemåtar av same namnet, og her er *Majorstua* og *Majorstuen* nemnt. Med omsyn til klager på skrivemåtar, skal dei grunnjevast. Der det er tale om fleirspråklege stadnamn, skal det gjerast vedtak i baa eller alle språka samstundes.

Framlegg til ny stadnamnlov

(Endringsframlegg står i kursiv.)

§ 1 *Formål og virkeområde (ny)*

Formålet med denne lova er å ta vare på stadnamn som kulturminne og medverke til at namna skal utgjere eit einskapleg namneverk.

Lova gjeld når organ for stat, fylkeskommune og kommune skal fastsetje stadnamn eller skrivemåten av dei, eller bruke dei i tenesta. Lova gjeld også bruk av stadnamn i selskap som det offentlege eig fullt ut og i lærebøker som skal brukast i skolen.

Lova gjeld ikkje for Svalbard, Jan Mayen og dei norske bilanda, den norske kontinentalsokkelen og Noregs økonomiske sone.

§ 2 Definisjonar

I denne lova tyder

- a. *stadnamn, namn på geografiske lokalitetar.*
- b. *gardsnamn, det same som matrikelnamn; namnet på heile det området som eitt eller fleire bruksnummer er knytte til.*
- c. *bruksnamn, namn på eigedom med eige bruksnummer eller festenummer under eit gardsnummer.*
- d. *nedervde stadnamn, stadnamn som munnleg eller skriftleg er overleverte frå tidlegare generasjonar.*
- e. *lokal talemålsform, den uttaleforma som er i allmenn bruk av folk som er busette på staden.*

- f. *namneobjekt, staden, punktet, linja, området, anlegget osv. som har eller får namn.*
- g. *gjeldande rettskrivingsprinsipp, allmenne reglar for korleis lydar og lydkombinasjonar skal givast att i skrift.*
- h. *gjeldande rettskriving, den rettskrivinga som til kvar tid gjeld og som ein finn i godkjende ordlister.*

§ 3 Namnevern og namnsetjing (ny)

Eit stadnamn kan som hovudregel ikkje takast i bruk på ein stad der det tradisjonelt ikkje høyrer heime når det

- a. *er i bruk som slektsnamn og høyrer til dei mindre vanlege, eller*
- b. *på annan måte er eit særlege namn, eller kan forvekslast med det, eller*
- c. *av andre grunnar bør vernast.*

Eit nedverd stadnamn kan ikkje bytast ut med eit namn utan tradisjon på staden dersom ikkje særlege grunnar talar for det.

§ 4 Reglar om skrivemåten

Dersom ikkje anna er fastsatt [*sic*] i denne lova, skal det ved fastsetjing av skrivemåten takast utgangspunkt i *den lokale talemålsforma av namnet*. Skrivemåten skal følgje gjeldande rettskrivingsprinsipp for norsk og samisk. For *kvenske* stadnamn skal skrivemåten følgje gjeldande rettskrivingsprinsipp i finsk.

Når same namnet er brukt om ulike namneobjekt på same staden, skal skrivemåten i primærfunksjonen som hovudregel vere retningsgivande for skrivemåten i dei andre funksjonane. To eller fleire skriftformer av same namn på same namneobjekt kan unntaksvis fastsetjast som sidestilte dersom eit eller fleire av desse vilkåra er oppfylte:

- a. *det finst fleire uttalevariantar av namnet fordi lokaliteten har stor geografisk utbreiing, eller ligg i eit dialektalt eller administrativt grenseområde*
- b. *to skriftformer av namnet er vel innarbeidde*
- c. *det er sterk lokal interesse for to eller fleire av formene.*

§ 5 Fastsetjing av skrivemåten

Saker om skrivemåten av stadnamn kan takast opp av:

- a. Offentleg organ og andre som er nemnde i § 9 første ledd, første punktum.
- b. Eigar eller festar når bruksnamnet kjem inn under § 8 andre ledd.
- c. Lokal organisasjon med særleg tilknytning til eit stadnamn.

d. Namnekonsulentane når det gjeld stadnamn i deira område.

Kommunen gjer vedtak om skrivemåten av namn på tettstader, grender, bydelar, kommunale gater, vegar, torg, bustadfelt, anlegg o.l. Kommunen gjer også vedtak om skrivemåten av alle namn som skal brukast som offisiell adresse etter § 4-1 i delingslova, med unntak av bruksnamn. Elles gjer fylkeskommunen vedtak om skrivemåten av namn på fylkeskommunale vegar, anlegg o.l. Statens kartverk gjer vedtak om skrivemåten av andre stadnamn dersom ikkje anna er fastsett i lov eller forskrift. Er det tvil om kven som etter desse reglane skal fastsetje skrivemåten av eit stadnamn, kan spørsmålet leggjast fram for departementet til avgjerd.

§ 6 Nærmare om saksbehandlinga (no § 7)

Når ei namnesak er teken opp med vedtaksorganet, skal saka gjerast kjend for dei som har rett til å uttale seg. Eigiar eller festar har rett til å uttale seg i saker som gjeld bruksnamn, og deira synspunkt skal tilleggjast særskilt vekt. Kommunane har rett til uttale seg når vedtaket skal gjerast av andre organ enn kommunen sjølv. Fylkeskommunane har rett til å uttale seg i saker som femner om meir enn ein kommune. Lokale organisasjonar har rett til å uttale seg i saker som gjeld stadnamn organisasjonen har ei særleg tilknytning til. Før vedtak om skrivemåte blir gjort, skal namnekonsulentane gi tilråding om skrivemåten. Eigiar eller festar skal få saka tilsend direkte. I tillegg skal saka kunngjerast i minst 2 aviser som er alminneleg lesne på staden, eller gjerast kjend på annan høveleg måte. Med mindre anna er fastsett i lov eller i medhald av lov, gjeld reglane i forvaltningslova kapittel IV, V og VII ikkje for saker etter stadnamnlova.

§ 7 Gjenopptaking (ny)

Dersom det kjem inn nye opplysningar i saka, kan saka takast opp på nytt av ein av dei som er nemnt i § 5, bokstav a - d. Nytt vedtak skal gjerast etter reglane i denne lova.

§ 8 Særskilde reglar om bruksnamn (no § 5)

Eigiar eller festar kan fastsetje namn på eige bruk. Eigiar eller festar har likevel ikkje rett til å endre eller byte ut bruksnamn som kjem inn under andre ledd, dersom ikkje særlege grunnar taler for det. Skrivemåten av bruksnamn som språkleg og geografisk fell saman med nedervde stadnamn, eller med andre stadnamn som etter reglane i denne lova eller i andre lover og forskrifter skal brukast av det offentlege, skal fastsetjast etter reglane i §§ 4 og 5. For andre bruksnamn fastset eigiar eller festar skrivemåten.

§ 9 Bruk av stadnamn (no § 3)

Når skrivemåten av eit stadnamn er fastsett etter denne lova og ført inn i stadnamnregisteret, skal skrivemåten *av eige tiltak* brukast av alle *organ for stat, fylkeskommune og kommune* og selskap som det offentlege eig fullt ut. Det same gjeld for skriving av namn i lærebøker som skal brukast i skolen.

Samiske og *kvenske* stadnamn som blir nytta blant folk *som bur fast* på staden, skal til vanleg brukast av det offentlege på kart, skilt, i register m.m. saman med *eventuelt norsk namn*. *Vedtak må gjerast samtidig for parallellnamn på norsk, samisk og kvensk*.

Offentlege organ og andre som er nemnde i første ledd, skal halde fram med å bruke dei skriftformene som er i bruk av det offentlege når lova blir sett i verk, til det eventuelt blir gjort endringsvedtak.

§ 10 Klage (no § 8)

Vedtak om skrivemåten kan påklagast av dei som etter § 6* første ledd bokstav a og b har rett til å ta opp saker om skrivemåten av stadnamn. Klageretten gjeld også vedtak gjorde av kommunar og fylkeskommunar. *Klagen skal grunngivast*. Vedtak gjorde av Kongen og Stortinget kan ikkje påklagast. For førebuinga av ei klagesak gjeld saksbehandlingsreglane i § 7 tilsvarende. Klager på andre vedtak enn dei som er gjorde av eit departement, skal behandlast av ei klagenemnd oppnemnd av Kongen. I klagesaker av prinsipiell karakter kan klagenemnda gi Norsk språkråd, *Sametinget* og departementet høve til å uttale seg. Departement som gjer vedtak om skrivemåte, har plikt til å ta saka opp til ny avgjerd etter klage. Departementet skal i slike saker innhente tilråding frå klagenemnda. Elles gjeld reglane i forvaltningslova kapittel VI.

§ 11 Stadnamnkonsulentar (no § 9)

Departementet oppnemner stadnamnkonsulentar for norske og finske stadnamn. *Sametinget oppnemner stadnamnkonsulentar for samisk*. Namnekonsulentane skal gi rettleiing og råd om skrivemåten av stadnamn.

§ 12 Stadnamnregister (no § 10)

Det skal opprettast eit sentralt stadnamnregister. Alle skriftformer som er endeleg fastsette, skal meldast til stadnamnregisteret av det organet som har gjort vedtaket. Opplysningane i registeret er offentlege. *For utskrifter eller*

---

* Skal truleg vera § 5, jf. at dette er § 6 i lova som gjeld no.

kopier [sic] av informasjon frå registeret på, eller for online tilknytning til registeret, kan det takast betaling.

§ 13 Unntak (no § 11)

Når særlege grunnar talar for det, *kan departementet gjere unntak frå reglane i lova og forskrifta.*

§ 14 (no § 12)

Departementet kan gi forskrift til utfylling og gjennomføring av lova.

**SKRIVEMÅTEN AV STADNAMN – OFFENTLEG ELLER
PRIVAT SAK?**

Den 18. mai 1990 vart lov om stadnamn vedteken i Stortinget med tilslutning frå alle partia med unntak av Framstegspartiet. Datoen var nesten symbolsk, for nærare grunnlovsdagen kunne ikkje eit lovvedtak gjerast. Og det dreia seg faktisk om ein viktig del av arvegodset til nasjonen, nemleg dei tallause språklege minnesmerka som er nedfelte i det me kallar stadnamn, og som samstundes er ein uunnverleg del av den språklege kvardagen vår.

Stadnamna er fyrst og fremst adresser, dei er korte og konsise uttrykk som peikar ut éin lokalitet i motsetning til andre lokalitetar, dei gjev oss høve til å orientera oss i det offentlege og private rommet og å visa til ulike stader på ein eintydig måte. Ein kan seia at stadnamna fungerer som ein adresseavtale i det språksamfunnet dei vert brukte i. Denne funksjonen har stadnamna alltid hatt.

Samstundes er stadnamna noko langt meir. Dei er til saman ein detaljert kulturhistorisk og naturhistorisk dokumentasjon av samspelet mellom menneske og natur. Særleg viktig ved denne dokumentasjonen er at han er stadfest, dvs. at han kan knytast til faste, geografiske punkt, nemleg namneberarane. Det har med rette vore sagt at stadnamna, særleg gardsnamna, er ei norsk landnåmabok på den måten at dei i detalj fortel om korleis landet vart teke i bruk og busett. Å avgjera nøyaktig kva tid eit stadnamn skriv seg frå, er oftast uråd, men det dreiar seg om eit materiale som i enkelte høve kan gå to til tre tusen år attende i tida. For dei viktigaste gardsnamngruppene har granskarane kome fram til visse kronologiske periodar.

Alle stadnamn ber ein del av landet si søge, men ein legg gjerne størst vekt på dei stadnamna som er mest nytta i samfunnet, som namn på distrikt, kjende naturlokalitetar, byar, bygder og andre område med viktige funksjonar. Den gruppa som samla sett har hatt mest å seia i ein busetnads-historisk samanheng, er dei om lag 50 000 norske gardsnamna. Ein ekstra

grunn til at gardsnamna spelar så stor rolle, er at dei fleste òg er nytta som slektsnamn. Nordmennene er truleg det folket i Europa som i størst grad har teke gardsnamn som slektsnamn.

Då det i andre halvdel av 1800-talet vart vanleg å ta fast etternamn mellom folk flest, var det i praksis to måtar å gjera dette på, anten å ta farsnamn av typen *Hansen* – tidlegare gjekk dei under *Hansdotter/-datter* og *Hansson/-sønn* som veksla for kvar generasjon etter kva faren heitte – no vart heile familien og dei fylgjande generasjonane heitande *Hansen*, òg kvinnene. Eller dei tok namnet på garden dei budde på eller kom frå, til dels òg om dei kom frå ein husmannsplass under garden. Dermed tok mange på ein måte med seg heimegarden, ofte i ei danskspråkleg form forsynt med ekstra bokstavar, t.d. *Dahl* for *Dal*, *Dæhlie* for *Dæli*, *Wolden* for *Vollen*. Grunnen til at desse skrivemåtane vart valde, var oftast at det var slik dei var skrivne i kyrkjebøker, matriklar og andre offentlege dokument. Mellom dei meir kjende etternamna i dagens mediesamfunn med bakgrunn i norske stadnamn kan nemnast *Steensnæs* frå *Steinsnes* i Haugesund, *Devold* frå *Devoll* i Rauma. Derimot er eit namn som *Bondevik* identisk med det tilsvarende stadnamnet i Sogndal. Likeins er *Svarstad* og *Haugland* vanlege skrivemåtar for norske gardsnamn.

Motsetnaden mellom skrivemåten av gardsnamnet og slektsnamnet illustrerer ei av dei meir konfliktfylte sidene som lov om stadnamn skal ta stilling til. For det er nemleg slik at mange ynskjer at gardsnamnet skal skrivast på same måte som slektsnamnet. Ofte er det ein skrivemåte som har lang tradisjon og er mykje nytta i skriftleg omtale av garden, på skilt osv. Når så Statens kartverk etter råd frå namnekonsulentane og med heimel i stadnamnlova fastset ein annan skrivemåte, kjenner dei det som overkøyring.

Dette er forståeleg. Eit namn skrive på ein måte ein er fortruleg med og som ein kjenner som sitt, er meir enn eit namn, det er eit symbol, og dersom dette symbolet får ein eller fleire bokstavar endra, kan det kjennast som noko er borte. Frå dette synspunktet kan det verka rimeleg at t.d. ein grunneigar får bestemta over namnet på eigedomen sin. Og likevel set lov om stadnamn grenser for ein slik sjølvråderett, rett nok berre i offentleg bruk – privat kan ein nytta den skrivemåten ein vil.

Kva er så argumentasjonen for ei regulering av skrivemåten av stadnamn? Eitt argument er at ein ser på stadnamna som ein del av språket, og som anna språk bør dei ha ei viss normering. Stumme h-ar, x-ar og w-ar er ikkje vanlege i norsk rettskriving. Dei mange ulike dialektvariantane rundt om i landet er det heller ikkje praktisk å ha som skriftformer. Og det bør

normalt ikkje vera meir enn éi offisiell skriftform av eit namn på ein og same staden.

Å halda ein viss orden i ortografien av stadnamn er altså ein del av føremålet med stadnamnlova. Det er likevel eit anna og overordna omsyn som har lege til grunn for stadnamnnormering på heile 1900-talet, og som ligg i botnen i lov om stadnamn frå 1990, nemleg kulturminneomsynet. Det er lettast å skjøna om ein går attende til korleis stadnamna har oppstått. Alle gamle stadnamn og dei aller fleste frå nyare tid har vorte til som munnlege uttrykk i lokale språksamfunn. Og dei har vorte overførte munnleg frå generasjon til generasjon som ein del av talemålet. I mellomalderen vart mange gardsnamn skrivne ned, nokså nær den forma dei hadde i talen, medan dei frå reformasjonstida og frametter meir og meir vart skrivne i ein ustø og ofte bokstavrik dansk ortografi. Mellom folk flest vart dei dialektale formene nytta vidare nokså ubundne av skrift. Når ein så kjem fram til 1800-talet og den meir allmenne skriftkulturen, er det skriftformene frå det danske embetsverket som kjem til syne, og som seinare har vore ein konkurrent til dei talemålsbaserte formene.

Det var Stadnamnutvalet som i innstillinga frå 1983 tok til orde for at lova skulle verna om stadnamna som kulturminne. Dette vart nemnt i merknadene til lova den gongen, men er teke inn som ny føremålsparagraf i framlegget til lovrevisjon. Og kva er det ved stadnamna som er det «reinaste» kulturminnet? I høyringsfråsegnene har alle dei namnefaglege instansane understreka at det må vera viktig å sjå på stadnamna som ein fellesarv som nasjonen både skal ta vare på og gje ei skriftform som mest mogeleg svarar til den nedervde lokale uttalen. Sjølv om mange av oss har eit gardsnamn som slektsnamn, og sjølv om mange ynskjer å ha råderett over namnet på eigedommen også i offentleg bruk, må stadnamna forvaltast som ein nasjonal eigedom. Det er fellesskapet i tidlegare tider, ikkje eigarane, og aller minst dagens eigarar, som har gjeve namna. Difor er det viktig at den nye lova sikrar namna i skriftformer som best mogeleg svarar til dei munnleg overførte formene. Om eit par generasjonar vil det for mange namn vera for seint.

Til slutt bør det understrekast ein gong til at stadnamnlova gjeld skrivemåten av stadnamn i offentleg bruk, t.d. på kart og offentlege vegskilt. I privat samanheng kan ein sjølv sagt skriva slik ein vil.

Botolv Helleland
botolv.helleland@inl.uio.no

Dette stykket stod som kronikk i Aftenposten 25. juni 2004.

VAD SKA VI GÖRA MED SOCKNARNA OCH SOCKENNAMNEN?

Kva skal me gjera med soknene og soknenamna, spør Staffan Nyström i denne artikkelen. Dei svenske soknene og dermed mange tusenårige soknenamn er i fare. Soknene er ikkje lenger noka administrativ eining, men dei har likevel kunna leva som ein kyrkjeleg storleik gjennom soknefunksjonen. Sidan Svenska kyrkan vart skild frå staten i 2000, har kyrkja drive ei hard rasjonalisering; kyrkjelydar vert tekne bort, og med dei vert òg grunnlaget for soknene – og for soknenamna – borte. Kan me gjera noko med det, spør Nyström, som er stadnamnekspert ved Riksantikvarieämbetet i Stockholm.

Den svenska socknen har sina rötter i medeltiden. Det var då socknarna växte fram eller tillskapades som ett led i kyrkans och den gryende kungamaktens strävan att ta ett fastare grepp om riket. Långt senare, genom 1862 års kommunallagar, gjordes en indelning i ca 2500 kyrkliga och borgerliga kommuner med den rådande sockenindelningen som grund. År 1952 ledde storkommunreformen till att antalet borgerliga primärkommuner minskade till något över 1000, och 1962–74 genomfördes successivt ännu en kommunreform med följd att antalet sjönk ytterligare till 278. Därmed hade socknens funktion som borgerlig kommun definitivt upphört. Den kyrkliga kommunen, församlingen, motsvarade dock i princip ännu den gamla socknen, och det var fortfarande möjligt att sätta likhetstecken (ungefär) mellan församling och socken.

Kyrka och stat separerar

För några år sedan skildes Svenska kyrkan från staten. En följd av detta blev att kyrkan själv beslutar om församlingsindelningen. Mer än 400 församlingar berördes vid årsskiftet 2001–02 av sammanläggningar, vilket innebar att deras omfattning och gränser förändrades. Av de 400 församlingarna blev bara ett knappt hundratal kvar medan ca 300 försvann och med dem lika många församlings- och sockennamn. Det är olyckligt och ytterligare sammanläggningar är på väg. På vissa håll råder redan nu en betydande brist på överensstämmelse mellan de tidigare socknarna och de ännu levande församlingarna. Hur ska samhället i övrigt hantera detta och vad vill Riksantikvarieämbetet (RAÄ) göra?

Namnvard

Åt kyrkans rationaliseringsiver finns tyvärr – som RAÄ ser det – inte mycket att göra. Tankar, idéer och åtgärder som rör socknarnas framtid bör därför frikopplas från församlingarna. Det man bör sträva efter i samband med församlingsförändringarna är dock att se till att kyrkan iakttar vad som i kulturminneslagen kallas «god ortnamnsned», dvs. att såväl de gamla som de nybildade församlingsnamnen hanteras så klokt som möjligt. Svenska kyrkan är numera ledamot av det statliga Ortnamnsrådet och inom detta har kyrkan tillsammans med RAÄ, Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) och Lantmäteriverket (LMV) bildat en arbetsgrupp som just nu utarbetar en handledning i namnfrågor riktad till kyrkans stift och församlingar. RAÄ finner sig således i att kyrkan sköter församlingsindelningen, men vi bevakar hur det görs och vi fokuserar på socknarna.

Vykortskampanjen

Sveriges släkt- och hembygdsforskare kräver i en pågående, mycket drastisk vykortskampanj att «den svenska socknen återinförs som indelningsgrund för folkbokföring, fastighetsbildning och kartografi, samt att dess gränser restaureras och görs okränkbara», och man hävdar där att även RAÄ står bakom dessa krav. Det är en sanning med modifikation. RAÄ har t.ex. motsatt sig att folkbokföringen överflyttas från församlingarna till kommunerna, men vi har aldrig uttryckligen krävt att den ännu hellre borde baseras på en återuppväckt socken. Kampanjen gör att socknen hamnar i rampluset och att problematiken lyfts upp på högsta politiska nivå, vilket är utmärkt, men samtidigt blir formuleringarna, i sin strävan att skapa opinion, lite väl svepande och yviga. Även för RAÄ är naturligtvis socknen och sockenindelningen av fundamental betydelse och även vi vill ägna mycket tid och kraft åt att värna om socknens historia, funktioner, omfattning och gränser. Men våra mål är något mer modesta och vår strategi är något annorlunda.

Frys socknarna

Först vill RAÄ verka för att sockenindelningen och sockengränserna fryses och att socknarna låses fast som oföränderliga storheter. Den ambitionen delar vi med kampanjen. Vi tror dock inte att en återgång till 1951 års socknar (före första kommunreformen) är realistisk eller ens nödvändig. Sedan ett par år tillbaka driver vi i stället en annan linje. Vi accepterar att socknarna är historiska, dvs. icke levande administrativa enheter, och vi strävar efter att permanenta dem samt göra dem kända och användbara (om än döda) i en tidsbestämd, frusen form. Som frysningstid förordar vi den

rullande tidpunkt när det kommunbaserade fastighetsdataregistret länsvis togs i drift, dvs. under ett tidsspänn från 1976 (Uppsala län) till 1995 (Gotlands län). Den valda tidpunkten är enligt RAÄ:s mening den praktiskt, tekniskt och ekonomiskt enda rimliga, även om den ur en del andra aspekter inte är optimal. De sockengränser som då var aktuella finns bevarade på fastighetskartan och de finns även digitalt lagrade hos LMV, vilket inte är fallet med de sockengränser som gällde före 1952 års kommunreform. I stora stycken är alltså denna frysning redan ett faktum. Ett riksdagsbeslut från 1974 innebar enkelt uttryckt att LMV skulle redovisa de övergivna socknarna som en «kompensation» för att de försvann ur de nya kommunbaserade fastighetsbeteckningarna. I dag finns dessutom sockenredovisningen på registerkartan lagreglerad i förordningen (2000:308) om fastighetsregister. Just nu pågår ett arbete inom LMV (med stöd av RAÄ) med syfte att rätta till de fel och brister som finns i redovisningen för att definitivt kunna sluta alla sockengränser och ytbilda varje enskild socken. Det digitala sockenskiktet i LMV:s databaser kvalitetssäkras därigenom successivt.

Vore det inte bättre med ...

Med all rätt kan man ställa sig frågan om inte en fullständig bild av 1951 års sockengränser och sockenområden skulle vara ännu värdefullare. Möjligen är det så i vissa sammanhang, och visst kan det ha hänt en hel del som förändrat en sockens utseende från 1951 till den senare, av RAÄ föreslagna tidpunkten. Men i det allra mesta torde ändå de äldre, levande socknarna återspeglas i de frysta socknar vi föreslår. Att återskapa 1951 års gränser för ca 2500 socknar skulle innebära ett gigantiskt, manuellt arbete, som knappast är realistiskt att tänka sig i dessa knapphetens dagar. Däremot finns det givetvis inget som hindrar att man på kommun-, församlings-, socken- eller föreningsnivå frivilligt utför ett sådant arbete, om man anser det nödvändigt.

«Översättningsnyckel»

Redan nu finns det tryckta förteckningar där det går att slå upp t.ex. i vilken kommun en viss socken ligger. Sådana hjälpmedel måste utvecklas vidare i digital form och med ett ständigt uppdaterat innehåll, så att informations-sökning kopplad till fastighet, socken, församling, kommun etc. blir lätt att utföra och effektiv för alla. Det måste bli enkelt att kunna lokalisera en plats i en kommun till motsvarande plats i en socken eller församling, att lokalisera en plats i en församling till en plats i en socken osv. RAÄ vill verka för att goda sådana hjälpmedel skapas.

Sockennamnet på kartor och i adresser

Redan nu pågår inom LMV ett arbete med att sätta ut varje sockennamn på kartan, knutet till sockenkyrkan. Det innebär att även om församlingen (socknen) X försvinner i en kyrklig rationalisering, så kommer man på kartan alltid att kunna läsa «X:s kyrka». Därmed markeras socknen, förutom av de utsatta gränserna, också av sitt nedärvda namn oavsett om socknen i övrigt lever eller ej. I den omfattande adressreform som nu genomförs i landet finns det också möjligheter att på olika sätt använda sockennamnen (och därmed indirekt stärka socknarnas identitet). Inom ramen för en överenskommen, nationell standard har varje kommun rätt att själv bestämma hur belägenhetsadresserna utformas. I de samråd och kontakter RAÄ har med kommunerna uppmanar vi dessa att utnyttja och befästa sockennamnen så långt det är möjligt: som kommundel eller som del av s.k. adressområde. Dessutom pågår en revidering av den nämnda standarden som bl.a. inkluderar en vilja att tydligare redovisa socknen i adressen.

Sockeninformation

Socken är fortfarande en högst levande realitet för många människor i landet, men samtidigt nästan det motsatta för många andra. Oavsett vilket så har socknen haft en betydelse i vår gemensamma historia och i framväxten av den svenska samhällsmodellen som knappast kan överskattas. Socken är en fundamental institution för demokratins etablering och upprätthållande i landet. RAÄ vill verka för att rik och mångsidig information tas fram om sockenbegreppet, om socknens historia, funktioner m.m., gärna med inslag av arbetsmaterial som går att styra mot undersökningar och djupstudier i den egna socknen (till skolor, hembygdsföreningar, studiecirklar etc.). Material om socknen kan ha ett otal utföranden och omfång, alltefter målgrupp och ambitionsnivå, från enkla foldrar till avancerade digitala produkter. Det yttersta syftet bör vara att fakta, kunskaper och arbetsuppgifter förmedlas på ett sådant sätt att socknen framstår som intressant och viktig, trots att den till skillnad från t.ex. kommun och församling är en stelnad, historisk relik. På lokal nivå kan sedan en fastlagd, etablerad och välkänd socken successivt fyllas med nytt innehåll och nya, skiftande uppgifter alltefter behov och intresse. Även en «död» socken kan därigenom göras mycket levande.

Staffan Nyström
 staffan.nystrom@raa.se
 docent, ortnamnsexpert
 Riksantikvarieämbetet

NAVN ELLER IKKE NAVN – ORD OG UVANLIGE SKRIVEMÅTER

Det blir iblant søkt om personnavn som mange kan oppfatte som lite akseptable. Navna kan dessuten være på grensa for hva som kan bli godtatt etter personnavnloven. Slike for-, mellom- og etternavn er emne for denne artikkelen. Framstillinga blir avgrensa til uvante skrivemåter og navn fra ord som ikke er kjent som personnavn. Andre diskutabile navneformer blir ikke tatt opp her, f.eks. etternavn som fornavn, og stedsnavn og varemerker o.l. som etternavn.

Et viktig grunnlag for denne artikkelen er mine erfaringer med å gi råd til folkeregister og fylkesmannskontor. Som det går fram underveis, gjelder noe av det som blir tatt opp, problemstillinger der det ikke er etablert en klar praksis for alle detaljer.

En mer detaljert omtale av uvanlige fornavn og hvordan de kan bli behandla under den nye navneloven, kommer i Utne 2004b. Det første året med den nye navneloven er kort oppsummert i Utne 2003. Praktiseringa av fornavnsregler under den gamle loven er gjennomgått i Utne 1999. Kritiske synspunkter til praktiseringa av fornavnsreglene fins i Alhaug 2003 og i brev fra Norsk språkråd til Justisdepartementet 29.3.2004.

1 Oversikt over endringer

Under den gamle loven, av 29. mai 1964, var det forbud mot fornavn som kunne være til «ulempe» (§ 15 nr. 1). Videre skulle en vanligvis ikke gi tillatelse til etternavn med «utanlandsk klang eller skrivemåte» og «som kan verka støytande eller vere til ulempe for den som har det» (§ 6 nr. 1 og 4).

I den nye loven av 7. juni 2002, som gjelder fra 1.1.2003, er reglene om ulempe og liknende felles for for-, mellom- og etternavn. De nye formuleringene i loven og forarbeida er mer liberale. Lovformuleringa fins i § 10, 1. ledd (= avsnitt):

Selv om de øvrige vilkår er oppfylt, skal en melding om å ta, endre eller sløyfe navn ikke godtas dersom vedkommendes personnavn ellers kan bli til vesentlig ulempe for vedkommende eller andre sterke grunner tilsier det.

«Vesentleg ulempe» i den nye loven gjelder navnebæreren, mens «andre sterke grunner» også gjelder hensyn til samfunnet ellers, bl.a. forslag som «overhodet ikke har navns karakter» (JD-rundskriv 2002, pkt. 2.3.7.2, s. 23–24).

Den nye loven har ikke krav om at en må følge norske rettskrivingsregler eller prinsipper som følger norsk skrivepraksis. På denne måten er alle språklige vurderinger som gjelder stavemåter og utenlandske navneformer oppheva med denne nye loven (JD-rundskriv 2002, pkt. 5.1, s. 49).

Grunnene til de liberale bestemmelsene for hvordan fornavn kan formes, er todelte. Den ene grunnen er at det ikke skal bli gjort forskjell mellom innvandrere og folk med lang norskulturell, samisk eller kvensk tradisjon. Dette har innvandrerpoltiske grunner. Den andre grunnen er at det er ei forenkling av saksbehandlingen, med enklere og mer liberale regler for å avgjøre hvilke navn som kan godkjennes. Ikke minst slipper en å avgjøre hvor nær tilknytning en søker har til en kultur. Det er dessuten en sentral tanke at dette skal gi folk muligheter og måtte ta eget ansvar. Formålet med alt dette er at få tunge saker i mindre grad skal legge beslag på store ressurser.

Mye av denne liberaliseringa er ei stadfesting av praksis fra slutten av 1990-åra (JD-rundskriv 1999).

Det er ikke satt opp klare kjennetegn på navn som oppfyller krava i loven og i rundskrivet (JD-rundskriv 2002), som bygger på forarbeida til loven. Grunnen til det er at slike kriterier eller eksempler ikke skal hindre ei endring i praksis over tid, dvs. etter hvert som normene i samfunnet endrer seg (NOU 2001:1, pkt. 9.2.1, s. 110–111; 11.4, s. 125; 15, til § 8, s. 145–146; Ot.prp. nr. 31 (2001-2002), pkt. 11, til § 10, s. 50–51; 7.2, s. 31; 8.4, s. 38–39; JD-rundskriv 2002, pkt. 2.3.7.1–2.3.7.2, s. 21–24; 5.4, s. 52–53).

2 «Vesentlig ulempe»

Trass i generelle formuleringer i loven, forarbeida og rundskrivet (JD-rundskriv 2002) er det klart at begrensningene som er satt med «vesentlig ulempe» gjelder sterkt tabubelagte og negative ord, og fornavn brukt bare for motsatt kjønn. I noen tilfeller kan det muligens også omfatte stavemåter, uten at det har utvikla seg noen praksis for å forby det under den nye loven foreløpig. Stavemåter blir omtalt nedenfor.

Med unntak for navn bare brukt for motsatt kjønn vil slike navn i noen grad bli godtatt når foreldra blir gjort oppmerksom på problemet og likevel ønsker å opprettholde ønsket. Ofte vil grunnene for godkjenning av navn som kan være til vesentlig ulempe, være tradisjon i egen ikke-norske navnekultur (JD-rundskriv 2002, pkt. 5.4, s. 52–53). Eksempler er det muslimske mannsnavnet *Musa* og det finske kvinnenavnet *Kukka*, som begge sannsynligvis blir godkjent om foreldra ønsker det etter å ha blitt informert om de mulige ulempene.

2.1 Stavemåter

Uvante stavemåter med doble konsonanter, doble vokaler, stumme vokaler eller konsonanter, utskifting med alternative vokaler eller med konsonanter som har lik uttale, bør etter min oppfatning i hovedsak bli godkjent slik jeg leser loven. Men det har til nå ikke utvikla seg noen praksis for å forby stavemåter. Etter min oppfatning bør uvanlige stavemåter oftest ikke bli regna for å være til «vesentlig ulempe». Grunnen er at slike forvanska skrivemåter fins i andre navn i bruk, ofte i varianter av kjente navn i Norge. Men søkerne vil normalt bli spurt om de har vurdert ulempen med skrivemåtene.

Slike prinsipper for å lage varianter er godt kjent fra danske søknader inspirert av en new age-retning som kalles numerologi: *Ceciilie*, *Cecillie*, *Annettt*, *Carohline* og *Aleqsander* (Olesen [2002], jf. Utne 2002 og Utne 2004b). Navn med tre like bokstaver, som *Annettt* (fra dansk søknad) er svært avstikkende fra rimelige skrivemåter, og vil sannsynligvis bli avvist.

Dette innebærer at skrivemåter som kvinnenavnet *Eirinh* og etternavnet *Hværsaagod* kan godtas. Former som gjengir uttale, og som har blitt avvist inntil 1999, blir òg normalt godtatt, f.eks. *Marry*, *Sjanett* og *Rålf*. Se også pkt. 3.1.

2.2 Kjønnbestemte navn

Regler i tidligere lover om ikke å godkjenne jentenavn for gutter og gutte- navn for jenter, er opprettholdt, men liberalisert (JD-rundskriv 2002, pkt. 2.3.7.1, s. 22; Ot.prp. nr. 31 (2001-2002), kap. 15, til § 8, s. 145–146). Tidligere var det krav om sjølstendig opphav som navn for samme kjønn.

Nå er det tilstrekkelig med tradisjon (jf. Utne 2003 s. 26). På denne måten vil en godta *Marie* som andre navn for gutter og *José* for jenter etter katolsk skikk, f.eks. *Jean Marie*, *José Maria* og *Maria José*. *Kari* vil mest sannsynlig bli godkjent for gutter på grunn av finsk opphav og tradisjon. Det er ikke blant navn på lister over godkjente navn under den forrige loven.

2.3 Etter alder

Navn for barn blir behandla strengere enn for voksne (jf. «subjektivt i forhold til alder» i JD-rundskriv 2002, pkt. 2.3.7.1, s. 21). Det var ett av momenta for å godta *Gudergod* som mellomnavn for en voksen. Det ville neppe bli godtatt som nytt navn for barn.

Behandling av navn med uvanlige eller nye skrivemåter vil òg bli vurdert i forhold til alder. Ei tenkt form som *Aleqqsender* vil neppe bli gitt til barn, fordi det vil være lite rimelig å gi ei navneform som er vanskelig å bruke til en som ikke kan ta stilling til det sjøl. Samme navneform vil det være mer

rimelig å godta for en voksen, fordi det er et valg han vanligvis vil kunne se konsekvensene av.

3 «Andre sterke grunner»

Regelen om «andre sterke grunner» gjelder særlig navneforslag som «overhodet ikke har navns karakter» (pkt. 3.1–3.3), men òg antall navn for hver person (3.4) og støtende navn (3.5).

Etternavn tatt fra alminnelig kjente stedsnavn blir òg behandla etter denne bestemmelsen (JD-rundskriv 2002, pkt. 2.3.7.2, s. 23–24). Emnet krever en egen artikkel, og blir utelatt her (se òg lederartikler i *Nytt om namn* nr. 35 og 37).

3.1 Ufullstendige navneformer og ukurante tegn

«Navns karakter» gjelder både stavemåter (jf. 2.1) og navn som i større grad enn under pkt. 2.1 mangler likhetstrekk med ord eller navn. Det vil si bl.a. enkeltbokstaver, siffer, og tegn utenfor alfabet som blir skrevet med latinsk skrift. Det vil si at myndighetene vil unngå bl.a. komma, punktum, kolon og prosenttegn (JD-rundskriv 2002, pkt. 2.3.7.2, s. 23–24; 2.3.4, s. 15–16). Bindestrøk er mulig i for- og mellomnavn, og obligatorisk i nye doble etternavn.

Enkeltpokstaver, både vokaler og konsonanter, blir normalt ikke oppfatta som ord, og heller ikke som navn på norsk. Flerbokstavsforkortelser uten vokaler vil òg sannsynlivis bli avvist, f.eks. *Thv* og *Kr*. Forkortelser med vokaler og som kan uttales, vil normalt bli godkjent, f.eks. *Johs* og *Kath*, som begge fins i folkeregisteret.

Noen utenlandske navneskikker fører til at innvandrere blir ført inn i det norske folkeregisteret med enkeltbokstaver som for-, mellom- eller etternavn. Det gjelder bl.a. muslimske, tamilske og burmesiske skikker (Utne 2004a, «Initialer»). En mann innvandra fra Sri Lanka vil kunne ha navnet *S Vijayarajah*. Da har han S-en fra farens fornavn *Sivalingam* som sitt etternavn, som er foranstilt etter tamilsk skikk. I det norske folkeregisteret kan han være ført med *S* til etternavn og *Vijayarajah* som fornavn, eller motsatt, noe som er feil. I de tilfella der foreldre ønsker å gi slike initialer av navn som etternavn til nyfødte barn i Norge, vil denne forkortings-skikken sannsynlivis bli avvist. Det samme vil gjelde ved navneendring.

Det vil være mulig med etternavn fra stedsnavn på én bokstav, som *O* og *Å*, som begge er stedsnavn i Norge (Utne 2004a, «Initialer»).

3.2 Ord som navn

Noen kjente navnevedtak under den nye loven gjelder ord fra det norske språket, som *Tog*, og utropsord, som *Hværsaagod*.

JD-rundskriv 2002 har med eksempler på navn som «overhodet ikke har navns karakter». Dette er navneformer som ikke ville kunne regnes som ord. I praksis betyr dette at ord kan godkjennes som navn. Ordklasse-tilhørighet eller bruksmåter for ordet blir ikke nevnt. Med formuleringer i rundskrivet som «anvendelse i ekstraordinære tilfeller» og «liberal», vil det ikke være rimelig å nekte ord av noen typer fra noe språk, om en ser bort fra åpenbart støtende navneformer (jf. nedenfor) eller navneformer i strid med regler om varemerker o.l. (§ 3, 3. ledd nr. 2).

En viktig bakgrunn for min tolking er at skikker med å lage navn fra ord i språket fins i mange moderne kulturer, og det har dessuten vært opphavet til mange av de gamle norske for- og etternavna. Det er ikke i lovens ånd å avgrense regler i tid og geografi.

Det følger av dette at engelske ord også vil kunne godkjennes som for-, mellom- eller etternavn, f.eks. *Beauty, Flower, Power, Gift, Nice, Pretty* og *Justice*. Rett nok vil slike navn bli stoppa dersom de har tradisjon som en annen navnetype enn det blir søkt om. Derfor er f.eks. *Wild* avslått som fornavn fordi det er i bruk som etternavn og mangler både tradisjon og opphav som fornavn.

På samme måten vil fiktive navn fra massekultur kunne bli godkjent, slik som *Frodo* og *Elven* fra *Ringenes Herre*, *Nemi* fra en norsk tegneserie og *Skywalker* fra *Star Wars*-filmene, som alle er guttenavn. *Loke* fra norrøn mytologi har blitt godkjent under den gamle loven. De vanligste avslaga gjelder navneformer i bruk som en annen navnetype, som for *Wild* ovenfor.

For fantasinavn og konstruerte navn som søkerne sjøl lager, gjelder det samme som for personnavn fra ord og fiktive navn.

3.3 Apostrofer og aksenter

Apostrofer vil sannsynligvis bare bli godtatt når det er gode språklige grunner, dvs. transkripsjon eller tradisjon. Eksempler er transkripsjoner av russiske og arabiske navn som *Ol'ga* og *'Abdullah*. Apostrofer er mer vanlig i etternavn med utenlandsk tradisjon, bl.a. *O'Sullivan*.

Aksenter blir mest brukt på norsk for å hindre galt trykk. Det gjelder bl.a. i navn med fremmedspråklig opphav, som *André, René* og *Helén* (jf. Utne 2004a, «Diakritiske tegn»). Etternavn med utenlandsk opphav blir registrert med aksenter i folkeregisteret. I folkeregisteret er det bare *é* og *è* som kan skrives med aksenter på rett måte. Dessuten kan bokstavene *ä, ü, ö, ô*

registreres. Øvrige aksenter og samiske bokstaver blir ført i et merknadsfelt og kommer ikke ut på trykk. De må føyes til.

Noen søkere ønsker å markere trykket på siste stavelse, f.eks. i *Emil*. Det er vanligvis foreldre til nyfødte barn. Dette gjelder helst navn der det er vanlig med trykk på siste stavelse i dag. Som det går fram ovenfor, kommer í-en med aksent ikke i utskrifter fra det offentlige. Derfor foreslår jeg for foreldre og saksbehandlere å registrere vanlig *i* i folkeregisteret, men gjerne skrive *i*-en med aksent til daglig.

En bruk av aksenter som avviker fra registreringen i folkeregisteret, vil være på linje med den valgfrie bruken av bindestrek i doble fornavn, som er et ganske vanlig avvik som ikke er i strid med navneloven (NOU 2001:1, pkt. 13.1.1, s. 132). Noen ønsker også dobbel vokal for å markere trykk, som *Emiil* (jf. pkt. 2.1).

Søknader om å sette inn aksenter som bryter med alle kjente aksentregler, har jeg rådd fra godkjenning for.

3.4 Antall navn til hver

Ifølge rundskrivet kan myndighetene begrense hvor mange for- og mellomnavn en person kan ha, men bare uttrykt slik: «Praksis må avklare hvor grensen her skal gå» (JD-rundskriv 2002, pkt. 2.3.7.2, s. 23).

I en sak våren 2004 har jeg rådd til å sette grensa på 50 tegn, medrekna mellomrom, for hver av typene for- og mellomnavn. Etter det jeg kjenner til, er det ikke klaga på et vedtak som fulgte opp mitt råd. Motivet mitt er praktisk. Folkeregisteret har 50 plasser i navnefeltet for hver av typene, og er det som står på «lange» utskrifter når de skrives ut automatisk. Det er mulig å plassere flere navn i et merknadsfelt, men de må hentes ut manuelt til f.eks. attester.

3.5 Støtende

Formuleringa om «støytande» navn i den gamle loven ble ikke ført videre i den nye loven. Men det går fram av rundskrivet (JD-rundskriv 2002, pkt. 2.3.7.2, s. 23) at det «skal vurderes etter kriteriet om vesentlig ulempe eller andre sterke grunner». Det gis ingen annen føring enn den generelle for «andre sterke grunner»: «en snever unntaksbestemmelse som bare skal kunne komme til anvendelse i helt ekstraordinære tilfeller». For «vesentlig ulempe» står det bl.a. (pkt. 2.3.7.1, s. 21) at:

Det skal altså *mye* til før et navn kan avslås under henvisning til ulempe det vil påføre bæreren. Hvor grensen eksakt skal trekkes i hvert

enkelt tilfelle, må avgjøres konkret – dels subjektivt i forhold til alder, og dels objektivt.

Navn som regnes som støtende må i alle fall være sterke, følelsesladde uttrykk, både religiøse uttrykksmåter og banning.

Den nye navneloven åpner for navn med navnetradisjon i Norge eller i andre land. Derfor vil *Jesus* og *Kristos* mest sannsynlig bli godkjent, men neppe *Messias*, *Messiah* og forma *Kristus* uten kjent navnetradisjon. *Jesus* er i bruk i mange spansktalende land, og *Kristos* og andre varianter er i bruk i Hellas og Etiopia.

Da *Gudergod* ble godkjent som mellomnavn for en pastor, ble det lagt vekt på at det ikke var Guds navn alene, og at det ikke ville være noen vesentlig ulempe for bæreren. Han var voksen og visste hva han gjorde. Dessuten er Gud er del av personnavn både blant navn med gammel norsk tradisjon og moderne navn i andre kulturer (*Bergens Tidende* 3.10.2003).

Litteratur

Alhaug, Gulbrand 2003: Den nye norske personnamnloven – for liberal?

Studia anthroponymica Scandinavica 21, s. 93–97.

JD-rundskriv 1999 = Rundskriv G-81/99. 17.11.1999. Justisdepartementet.

JD-rundskriv 2002 = Rundskriv G-20/02. 15.11.2002. Justisdepartementet.

NOU 2001:1. *Lov om personnavn. Tradisjon, liberalisering og forenkling.*

Justis- og politidepartementet.

Olesen, Rikke Steenholt [2002]: Numerology and Names. [Levert til trykking desember 2002, foredrag på den 21. internasjonale navneforskerkongressen i Uppsala.]

Ot.prp. nr. 31 (2001-2002). Om lov om personnavn (navneloven). Justis- og politidepartementet

Utne, Ivar 1999: Praktisering av personnamnlova. Fornamn. *Nytt om navn* 30, s. 25–29.

Utne, Ivar 2002: Norge og internasjonale navnetrender. *Norsklæreren* 5/2002, s. 22–29.

Utne, Ivar 2003: Ett år med ny personnavnlov. *Nytt om navn* 38, s. 24–27.

Utne, Ivar 2004a: Personnavnterminologi. *Nordica Bergensia* 30. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. [Utgis sommeren 2004.]

Utne, Ivar 2004b: Fornavn eller ikke fornavn – om bruk og godkjenning av uvante fornavn. [Foreløpig tittel. Blir muligens trykt i *Nordica Bergensia* høsten 2004. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.]

Ivar Utne

ivar.utne@nor.uib.no

TOG, GUDERGOD OG HVÆRSAAGOD – OM PRAKTISERINGA AV DEN NYE PERSONNAMNLOVEN*

Den nye personnamnloven tok som kjent til å gjelde 1. januar 2003. At denne loven har vorti praktisert nokså liberalt, ser ein av at t.d. *Gudergod* har vorti tillati som mellomnamn, og *Hværsaagod* som etternamn. Før møtet i Norsk språkråd 12.–13. februar hadde tre språkrådsmedlemmar med tilknytning til det namnefaglige miljøet (Olav Veka, Ola Stemshaug og underteikna) levert eit framlegg til resolusjon. I samråd med styret i Språkrådet dagen før møtet vart resolusjonsteksten gjort noko stuttare, og det endelige resolusjonsframlegget fekk denne ordlyden:

Norsk språkråd ser med uro på den liberale praktiseringa av den nye personnamnloven som tok til å gjelde 1. januar 2003. Etter vårt syn har ein tøygd loven for langt når ein i 2003 har godteke namn av typen *Tog*, *Gudergod* og *Hværsaagod*. Språkrådet vil rå til at Justisdepartementet ikkje tillèt ei utgliding slik at nærmast kva som helst blir godteke som namneending. Heilt allment trengst det ein prinsipiell grenseoppgang mellom namn som kan godtakast, og dei som må avvisast. I denne samanhengen bør Justisdepartementet søke språkvitskapleg ekspertise.

Språkrådet vedtok på møtet 13. februar å oversende denne resolusjonen til Justisdepartementet. Eg vil her gjøra nærmare greie for nokre sider ved denne saka og vil leggja særlig vekt på godkjenninga av *Tog*, *Gudergod* og *Hværsaagod*. Dei tre som har fått løyve til å bruke desse namna, har alle stått fram i media i ulike samanhengar, og eg ser ingen grunn til å «anonymisere» dei. Eg vil derfor oppgi det fullstendige namnet – før og etter namneendinga:

<i>Tidligere namn</i>	<i>Nytt namn</i> (det nye namnet er kursivert)
Espen Thoresen	Espen Thoresen <i>Hværsaagod</i>
Knut Osland	Knut <i>Gudergod</i> Osland
Jon Viggo Kalaoja	<i>Tog</i> Viggo Kalaoja

Her har vi altså fått både eit nytt fornamn (*Tog*), mellomnamn (*Gudergod*) og etternamn (*Hværsaagod*). Bakgrunnen for ønsket om mellomnamnet *Gudergod* var religiøst engasjement. Knut *Gudergod* Osland er predikant.

Den miljømedvetne ungdomspolitikaren Tog Viggo Kalaoja frå Arendal

---

* Noko av stoffet i denne artikkelen har tidligare stått i Alhaug 2003.

har bl.a. vorti intervju i Dagbladet (26.02.03). I dette intervjuet gjør han greie for kvifor han endra fornamn frå *Jon* til *Tog*. Han hadde ergra seg over at jernbana på Sørlandet gjekk inne i landet – ikkje ute ved kysten der dei fleste bur. Etter hans syn burde det vera god miljøpolitikk å satse på ei kystjernbane på Sørlandet. Som eit utslag av engasjementet sitt for ei kystjernbane hadde han søkt Folkeregisteret i Arendal om å få bytt fornamn frå *Jon* til *Tog*. Folkeregisteret sa nei til dette, men tog-entusiastene gav seg ikkje så lett. Han anka saka vidare til Fylkesmannen i Aust-Agder, og her fekk han medhald. Det høyrer med til denne *Tog*-historia at ungdomspolitikaren i ettertid har vedgått at han hadde inngått eit veddemål med ein kamerat: Om han fekk lov til å ta *Tog* som fornamn, skulle han få 1000 kroner av kameraten.

Radiomannen Espen Thoresen søkte – og fekk innvilga – *Hværsaagod* som etternamn. Dette namnet har samanheng med at han på NRK P1 har hatt programmet *Thoresen, vær så god!* Han har nok også teki sikte på å vekke oppsikt med den avvikande stavemåten *Hværsaagod*, men denne ortografiske rariteten vil etter mitt syn skapa problem i ulike samanhengar, t.d. for dei som vil skrive namnet hans «korrekt». Elles debatterte eg med Thoresen i Dagsnytt atten (16. april), og eit av argumenta hans for *Hværsaagod* var at vi alt hadde så mange merkelige etternamn i Noreg, t.d. *Homo* og *Langballe*, og at han derfor fann det rimelig at også *Hværsaagod* vart godteki. Eg nemnte da at desse namna ikkje hadde «seksuell» bakgrunn, men tilsvarte *Høgmo* og *Langhaug*. Desse argumenta om språkhistorisk opphav prella av på Thoresen.

I kva grad har så media teki i bruk det nye etternamnet hans? Han var bl.a. i mediebildet i samband med Quart-festivalen i Kristiansand i byrjinga av juli. I eit intervju i Dagsrevyen (6. juli) kom da berre det opphavlige namnet *Espen Thoresen* opp på TV-ruta, mens Aftenposten dagen etter var loyal mot avgjerda i Justisdepartementet og omtalte han som *Espen Thoresen Hværsaagod* i ein artikkel med overskrifta «Thoresen Hværsaagod i basketak». Derimot var Dagbladet (9. juli) vaklande i sin praksis da avisa i ein artikkel hadde 9 førekomstar av *Thoresen* og 4 av *Espen Thoresen Hværsaagod*. Det er verdt å merke seg at *Hværsaagod* aldri førekom aleine (som *Thoresen* gjorde), men alltid saman med dei to fyrste namna hans (altså *Espen Thoresen Hværsaagod*). *Hværsaagod* var aldri brukt aleine i nokon av dei innslaga eg har referert til, og dette viser at *Hværsaagod* ikkje fungerer godt som etternamn.

Etter det eg har inntrykk av, har Justisdepartementet ikkje følgd nokon faste prinsipp for godkjenninga av nye namn, men behandla kvart namn som enkelttilfelle. Eg vil her skissere nokre prinsipp (sjå pkt. A og B

nedafor) som ville ha ført til at *Tog*, *Gudergod* og *Hværsaagod* ikkje hadde vorti godkjent.

A. Semantiske kategoriar

I fleire land har det vori vanlig at appellativ innafor nærmare spesifiserte semantiske felt kan brukas som fornamn, t.d.:

- Blomenemningar: *Iris*, *Rose*, *Jasmin*, *Lilja* o.fl. (kvinnenamn). I seinare tid har også trenemningar vori brukt som kvinnenamn – jf. *Bjørk* som vi har teki i bruk dei siste åra etter den islandske artisten Bjørk.
- Dyre- og fuglenemningar: *Bjørn*, *Ulf/Ulv*, *Hauk*, *Ørn* o.fl. (manns-namn).

Etter mitt syn bør berre appellativ frå nokre nærmare bestemte semantiske felt tillatas som fornamn. Ein bør såleis ikkje gi løyve til å bruke som fornamn appellativ frå det semantiske feltet ‘transportmiddel’. Når *Tog* er godkjent som fornamn, kan dette i neste omgang gi presedens for *Trikk*, *Fly*, *Skuter/Scooter* osv. (Det fins som kjent mange snøskuterentusiastar, og dei kan med like stor rett som togentusiasten Tog Viggo Kalaoja forlange å få fornamsendring.) På sett og vis kan *Tog* samanliknas med namn som vart gitt under den tidlige Sovjet-kommunismen. Progressive foreldre kunne da gi barna sine namn som bar bod om modernisering og framsteg, t.d. *Traktor* (gutenamn) og *Elektrifikatsija* (jentenamn). Dette jentenamnet, som tyder ‘elektrifisering’, var kanskje inspirert av eit av Lenins slagord: «Elektrifisering av heile landet».

Som nemnt ovafor er blomenemningar brukt som kvinnenamn, og dyre- og fuglenemningar som mannsnamn. Om det nå skulle bli tillati å bruke fleire nemningar frå feltet ‘transportmiddel’ som fornamn, bør ein – for å skapa ein viss orden – også ta stilling til om fornamn frå dette feltet skal vera mannsnamn eller kvinnenamn.

B. Grammatiske kategoriar

Etter nordisk namngivingspraksis har det ikkje vori vanlig å bruke mellomnamn og etternamn av denne typen:

- Fullstendige setningar, dvs. med subjekt og verbal: *Gudergod*
- Imperativ-uttrykk: *Versågod* (bokmål), *Versågod* (nynorsk)

Eg kunne her ha ført opp fleire grammatiske kategoriar som ikkje eignar seg som namn, men har her avgrensa meg til to av dei tre namna som vart nemnt i resolusjonen frå Språkrådet (*Gudergod* og *Hværsaagod*).

Dekorativ stavemåte

Eg har ovafor nemnt at den avstikkande stavemåten i *Hværsaagod* kan skapa problem for dei som vil skrive dette namnet «korrekt». Slik dekorativ stavemåte har gripi om seg dei siste åra, og eg vil i denne samanhengen vise til ei hovudoppgåve av Trine Sand Bakken (2002). I denne oppgåva om endring av etternamn i Nord-Noreg på 1990-talet viser ho bl.a. at det har vori attraktivt å byte ut den «kjedelige» endinga *-sen* med *-zen* i etternamn, t.d. *Thoresen* til *Thorezen*. Og i etternamn som endar på *-ksen*, t.d. *Eriksen*, har ein byta ut *ks* med *x*. Dermed blir *Eriksen* til *Erixen*. (Av omsyn til personvernet har eg ikkje brukt autentiske døme frå materialet hennes her.)

I høringsfråsegna si til Justisdepartementet åtvare Samarbeidsnemnda for namnegransking mot overdriven bruk av dekorativ stavemåte, t.d. stum *h* i *Evelynh*, *Evelynh*, *Joruhn* og *Kjethil* (Alhaug 2001 s. 11). Som det framgår av ein artikkel av Ivar Utne i dette nummeret av *Nytt om namn*, kan det også komma på tale å godkjenne stavemåten *Emiil*, og her er føremålet med *ii* å signalisere at trykket skal ligga på andre stavinga. Ein spør seg så om neste steg kan bli å godkjenne *Eemil* for dei foreldra som på denne måten vil markere den langdregne uttalen far til Emil har når han roper på son sin (jf. TV-serien basert på bøker av Astrid Lindgren).

Den nye personnamnloven legg vekt på den retten foreldra, ev. namneberaren, har til å velja stavemåte, men det kjem ikkje fram motforestillingar mot slike aparte stavemåtar – at dei t.d. kan vera ei plage for oss andre som vil stave slike namn «korrekt». Og når det blir fleire og fleire som foretrekker dekorativ stavemåte, skapar dette også problem for dei som har endefram stavemåte av namnet sitt. For min eigen del har eg dei siste åra registrert at eg stadig oftare må seia at eg skriv namnet mitt rett fram, dvs. *Alhaug* – og ikkje *Ahlhaug*, som dei trendmedvetne gjerne vil skrive det. I seinare tid har den new age-inspirerte numerologien ført til spesielle stavemåtar av velkjente namn, t.d. *Carohline* og *Aleqsander* (Utne 2004). Det er greitt nok at dei sjølve praktiserer slike stavemåtar, men derifrå er det eit drastisk steg å tvinge andre til å bruke slike merkelige stavemåtar om dei skulle få godteki desse stavemåtane av Justisdepartementet.

* * *

Etter mitt syn burde dei namna som er nemnt i resolusjonen frå Språkrådet (*Tog*, *Gudergod* og *Hværsaagod*), vori avslått ut frå pkt. 2.3.7.2 i Rundskriv 2002. Her finn ein bl.a. denne formuleringa: «Meldinger om navn som overhodet ikke har navns karakter skal kunne avslås [...]». Men litt seinare under det same punktet kjem det nokre ulne formuleringar som opnar for at slike namn likevel kan godtakas:

Det er imidlertid viktig å være klar over at noe som ikke anses å ha

navns karakter på ett tidspunkt, kan få det senere. Praktiseringen av navneloven må være liberal og ikke hindre en naturlig utvikling.

Ein spør seg i denne samanhengen om t.d. *Hværsaagod* er ei «naturlig utvikling» ettersom dette namnepåfunnet har sloppi gjennom. Og når folk inngår veddemål for å sjå kor langt det er mulig å tøyse loven (jf. *Tog*), kan ikkje det seias å vera i samsvar med det som juristane bak forskriftene har kalla «naturlig utvikling».

Tidsånda i dag er prega av nyliberalisme og veksande individualisme, og dette synet kjem også til syne fleire stader i NOU 2001 og i Rundskriv 2002. I denne samanhengen vil eg nemne at marknadstilpassa menneske i det siste har teki i bruk eit nytt uttrykk «å brande seg sjølv» (jf. engelsk *brand*), dvs. å marknadsføre seg sjølv og det ein står for. Og nå har den trendmedvetne funne eit nytt felt der han/ho kan brande seg sjølv, dvs. å skaffe seg eit nytt namn som eit slags «varemerke».

Etter mitt syn kan Espen Thoresen gjerne gå inn for at media bruker *Hværsaagod* – vel å merke som **tilnamn**, på linje med bruken av tilnamn på andre kjendisar, t.d. *Shampo*, *Myggen*, *Mini* og *Sputnik*. Men eg ser det ikkje som noka oppgave for offentlige organ å drive saksbehandling på namn som *Hværsaagod* og *Tog*. Av forskriftene frå Justisdepartementet burde det framgå at namn av denne typen utan vidare må avvisas.

Litteratur

- Alhaug, Gulbrand 2001: Framlegg til ny personnamnlov. Høringsfråsegn frå Samarbeidsnemnda for namnegransking. *Nytt om namn* 33, s. 8–12.
- Alhaug, Gulbrand 2003: Den nye norske personnamnloven – for liberal? *Studia anthroponymica Scandinavica* 21, s. 93–97.
- Bakken, Trine Sand 2002: *Fra Hansen til Figenschau. En undersøkelse av etternavnsendringer i Nord-Norge fra 1996 til 2000*. Utrykt hovudfagsavhandling, Universitetet i Tromsø.
- NOU 2001 = *Norges offentlige utredninger 2001:1. Lov om personnavn. Tradisjon, liberalisering og forenkling*. Justis- og politidepartementet.
- Rundskriv 2002 = *Rundskriv G-20/02. 15. november 2002. Lov om personnavn 7. juni 2002 nr. 19*. Justis- og politidepartementet.
- Utne, Ivar 2004: Navn eller ikke navn – ord og uvanlige skrivemåter. (I dette nummeret av *Nytt om namn*.)

Gulbrand Alhaug
gulbrand.alhaug@hum.uit.no

PROBLEMET MED STEDSNAVN SOM KULTURMINNER

I utkastet til den nye stedsnavnloven har Kultur- og kirke departementet kommet med forslag om en ny formålsparagraf der det første leddet lyder: «Formålet med denne loven er å ta vare på stadnamn som kulturminne og medverke til at namna skal utgjere eit einskapleg namneverk.» Men hvordan skal man ta vare på et navn som kulturminne, og hva er egentlig et kulturminne i denne sammenheng? I de kildene jeg har brukt, er det flere oppfatninger av hvorfor og på hvilken måte stedsnavn er (eller ikke er) kulturminner. Ifølge NOU 1983:6 er det primært uttaleformene av navnene som ses på som kulturminner, mens derimot Odelstingsproposisjon nr. 66 mener at også de skriftlige navneformene kan være kulturminner. Også blant høringsinstansene som har uttalt seg om utkastet til den nye loven, er det forskjellige forståelser av kulturminnebegrepet, uten at jeg skal komme nærmere inn på det her.

Ordet «kulturminne» er ikke definert i utkastet til loven. Jeg mener at hvis denne formålsparagrafen skal være med, er det nødvendig å ha med en klar definisjon av kulturminnebegrepet, særlig hvis det skal brukes som prinsipp innen navnenormeringen. Hvis man ikke har en klar definisjon, kan man risikere at begge de stridende partene i en navnesak vil kunne komme til å bruke argumentet om kulturminne til sin fordel. Jeg har konstruert noen eksempler på hvordan det kan oppstå problemer med å forene kulturminnebegrepet og normeringsprosessen når man ikke har noen klar definisjon av «kulturminne».

I høringen til den nye stedsnavnloven står det på side 7: «Det er usikkert om mangelen på regler om navnevern og navnsetting i praksis utgjør noen trussel mot stedsnavn som kulturminner, eller på annen måte utgjør et problem av noe omfang. Det er imidlertid et enstemmig ønske fra det navnefaglige miljøet, fra klagenemnda, Kartverket og flere kommuner at det innføres slike bestemmelser.» På hvilken måte kan noe være en trussel mot stedsnavnene som kulturminner? Det som menes er det at mange navn forsvinner når landskapet og samfunnet forandres, og at nye navn tas i bruk. Men de nye navnene som kommer til, er vel også kulturminner? De vitner jo også om deler av norsk kultur, på samme måte som de eldre navnene. Hvis for eksempel en åker med navnet *Hveteåker* blir bygget om til fabrikk-tomt, navnet *Hveteåker* går ut av bruk og stedet går over til å bli kalt *Fabrikktomta*, er dette noe som burde ha vært forhindret? Det er viktig å ta vare på, samle inn og arkivere gamle navn slik at de ikke går tapt. Men de nye navnene forteller noe om den kulturen vi lever i i dag, og om noen hundre år vil også de være historiske dokumenter. Det er vel kanskje derfor departementet mener det er usikkert om mangelen på regler utgjør noen

trussel. Selvfølgelig er det viktig og interessant å ta vare på det gamle navnet som et historisk dokument, men er det viktig (og riktig) å ta vare på det i forhold til navn på for eksempel kart og skilter? Det vil jo faktisk kunne forårsake problemer hvis et navn (med et innhold som er forståelig for dagens navnebrukere) beskriver noe som ikke er der mer.

Det kan også være problematisk å bestemme hvilken form av et navn som har høyest status som kulturminne. Mange gamle navn har forandret seg gjennom tidene som følge av språkutvikling og språksituasjonen i landet. Hvilken form bør man da ta vare på og bruke som normeringsgrunnlag? Den gamle norrøne formen? Den danske formen? Dagens talemålsform? En nyere, normert form? Alle disse formene bærer preg av forskjellige (skrift-)kulturer, og man kan dermed argumentere for at de alle er kulturminner.

Odelstingsproposisjonen mener at stedsnavn er kulturminner fordi de vitner om aktiviteter og kulturforhold,

dei kastar lys over eldre ættleders busetjing og arbeid, gir opplysningar om bruken av område og ressursar no og tidlegare. Dei må derfor også få ei skriftform som ikkje skyggjer for meningsinnhaldet, men som snarare gjer budskapet tydeleg. I dei fleste tilfelle let dette seg gjere utan særlege vanskar fordi det oftast er vanlege ord som er element i stadnamna, sjølv om uttalen varierer (s. 9).

Dette stemmer nok for mange navn, men hva med gamle stedsnavn som har vært utsatt for forandring gjennom hundrevis av år? I mange av disse navnene er jo meningsinnholdet helt borte i dagens form, og man må slå opp i leksikon eller bøker om navnehistorie for å finne ut hva navnene betyr. Skal de også få en skriftform som gjør at dagens mennesker umiddelbart forstår betydningen av dem, og ville det i så fall være en god måte å ta vare på et navn som kulturminne? Er det den gamle *formen* som er viktigst, eller det gamle *meningsinnholdet*? Burde da for eksempel *Bryn* restitueres som *Bruvin*, av *bru* + *vin* (engslette)? De færreste kjenner vel betydningen av dette navnet, og det kan man heller ikke umiddelbart se eller høre av dagens form. Er da navnet, etter Odelstingsproposisjonens definisjon, et kulturminne? Hvis man her skulle ha en skriftform som ikke skygger for meningsinnholdet, skulle jo det tilsi at navnet burde «oversettes» og bli til *Brosletta* eller noe i den stil. Et slikt syn ville også innebære at man unngikk dialektpregede former som ikke er forståelige i hele landet, selv om dialekter i høy grad er en del av norsk kultur. Men trolig er de fleste enige i at dette ville være å gå for langt. En nærmere problemstilling er kanskje *Hankø* som egentlig er en gammel dativform med endelsen *-e* (*-i*). Endelsen

-ø er således falsk og burde «rettes» til *Hanke* ettersom det ikke er tale om ordet *øy* (ø). Hvis meningsinnholdet skulle legges til grunn, vil formen *Hankø* være et «dårlig» kulturminne.

Det dukker altså opp mange problemer med kulturminnebegrepet i forhold til stedsnavnormeringen. Kanskje kunne noen av dem løses ved å lage et skille mellom stedsnavnormering og det å ta vare på navnene som kulturminner? Høringen siterer (s. 3) fra *Ortnamnen och kulturminneslagen*: «Det kulturella och historiska värdet, minnerna, traditionerna m.m. ligger i själva namnet och platsen, inte alls i stavningen.» Jeg mener at dette argumenterer for et skille mellom å ta vare på navnene som historiske verdier, og å ta vare på dem som en del av språket. Ved å skille mellom musealt og funksjonelt navnevern, kan man sørge for at selve stedsnavnormeringen har mer med de funksjonelle enn de museale oppgavene å gjøre.

Litteratur

Høring – forslag om endring av lov om stadnamn. Kultur- og kirke departementet 4.2.2004.

NOU 1983:6. *Stadnamn*. Frå eit utval oppnemnt ved kongeleg resolusjon 12. oktober 1979. Oslo–Bergen–Tromsø: Universitetsforlaget.

Ot.prp. nr. 66 (1988-89). *Lov om stadnamn*. Kultur- og vitskapsdepartementet.

Line Lysaker Heinesen
lysakerl@yahoo.no

NOEN TANKER OM STEDSNAV N I BYGDEBØKER

Norge står i en særstilling når det gjelder tradisjoner for å gi ut bygdebøker og gårds- og slektshistorier. Gårds- og slektshistoriebøker skal også inneholde litt om stedsnavn og opprinnelsen til navna. Et gårdsnavn kan bl.a. være med på å gi en pekepinn om når gårdsbruket ble ryddet, og dermed si en del om gårdens historie. Men gårds- og slektshistoriene kan også være med på å bevare lokale stedsnavn som ikke lenger er i daglig bruk, og bidra til å styrke den lokale stedsfølelsen. Og da er det viktig at forfatteren av gårds- og slektshistorien er bevisst hvilken skrivemåte av stedsnavnet han/hun velger å bruke. Valget er likevel ikke alltid så enkelt.

Som relativt nyutdannet etnolog fikk jeg i oppdrag å skrive bind 5 av gårdshistorien for Eidsberg. Det var mye ukjent å sette seg inn i, og for en som ikke føler seg så veldig dreven i betydningen av ord og deres gammel-norske former, var det godt å kunne ty til andre med den slags ekspertise.

Oluf Ryghs *Norske Gaardnavne* er fortsatt blant de viktigste verkene i så måte. Iblant følte jeg likevel at jeg gjerne skulle hatt noen flere opplysninger om de forskjellige stedsnavna. Jeg fikk høre at Kåre Hoel hadde bearbeidet Oluf Ryghs materiale, samt utvidet dette, og at det var utgitt publikasjoner om stedsnavna i Hobøl, Skiptvet, Våler og Spydeberg. Siden mange stedsnavn har opphav i like ord, har disse bøkene vært til stor hjelp for meg. Enda større nytte hadde jeg likevel av Kåre Hoels grunnmanus til det så langt upubliserte bindet av *Bustadnavn i Østfold* for Eidsberg, som Seksjon for namnegransking ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo var så velvillige å gi meg tilgang til. Disse opplysningene gikk direkte på de stedene jeg behandlet, og i tillegg sto det ofte litt ekstra om navn på husmannsplasser og stuer som hadde hørt til de forskjellige gårdene. At det også var oppført lydskrift over uttalen av disse stedsnavna, var heller ikke noe minus. Ikke minst fordi dagens uttale av stedsnavn er mye mer normalisert enn den var bare for få tiår siden. Dette har kommet godt til syne når jeg har sammenliknet lydskrift av uttalen av stedsnavn i intervjuer utført på begynnelsen av 1950-tallet med hvordan dagens gårdbrukere uttaler de samme navna.

En ting er å skrive litt om opprinnelsen til stedsnavn og hvordan de blir (ble) uttalt, men en annen ting er å velge skrivemåte av stedsnavna i teksten for øvrig. Underveis i arbeidet skrev jeg i lang tid gårdsnavna slik de sto oppført i *Norges Matrikel* av 1903. Etter samtaler med min forgjenger Helge Frøyset, som hadde skrevet de fire forutgående bindene, forsto jeg at jeg burde i det minste skrive gårdsnavna i henhold til dagens rettskrivingsnorm. Men stedsnavna fortsatte likevel å gi meg hodebry. Noen av navneformene i *Norges Matrikel* av 1903 avvek til dels kraftig fra dagens navneform, som ofte bærer preg av danske embetsmenns skrivemåte. Skulle jeg velge å bruke de stedsnavna som folk er vant til i dag, eller skulle jeg velge en form som lå opp mot den opprinnelige navneformen, noe som var mer historisk korrekt, ettersom jeg skrev en historiebok? Og hva skulle jeg gjøre når folket som bodde på gården bare fnøs av forskjellige henvisninger til tidligere skrivemåter av gårdsnavnet i kildematerialet, og ville ha seg frabedt at slike «misforståelser» ble ført videre? Flere personer kunne også henvise til hvordan gårdsnavnet ble gjengitt i *Norske Gardsbruk*, og brukte dette som et korrektiv. Hvem er det egentlig som har mest «rett»? Er det den som sitter med et ikke helt konsekvent kildemateriale, eller den som har slekt som har bodd på gården i generasjoner bakover? Jeg synes det var vanskelig å avgjøre hvilken skrivemåte som skulle regnes som mer riktig enn den andre.

Siden alle navn er forbundet med identitet og følelser, håpet jeg i det lengste at det skulle finnes en liste over hvordan gårdsnavna skulle eller måtte skrives. Sentralt stadnamnregister hørtes lovende ut. Etter å ha vært i kontakt med flere institusjoner, bl.a. Statens kartverk, fikk jeg vite at noen endelig offisielt vedtatt navneliste ikke fantes for Eidsbergs vedkommende. I stedet ble jeg henvist til siste versjon av ØK-kartene og GAB-registret. Da gårdsnavna heller ikke stemte overens disse to imellom, var jeg like langt. Det var heller ingen konsekvent forskjell som kunne gi meg en retningslinje å følge. Skrivemåten av stedsnavn slik den er på kart fra Statens kartverk er vel ikke bestandig offisielt vedtatt. Men hvorfor skal Statens kartverk forvirre ytterligere ved å bruke forskjellige skrivemåter av samme stedsnavn på sine egne kart? Det forekommer ganske ofte at stedsnavn på ØK-kartene og på Norges-kartene (topografisk hovedkartverk) er ulike. Dessuten forekommer det åpenbare skrivefeil, spesielt på de sistnevnte kartene, som også er søkbare på Internett. Her kan man finne skrivemåtene *Tappelan* (korrekt *Tappelapp*, i matrikkelen skrevet *Tappelap*) og *Tutteren* (korrekt *Tutturen*). Disse eksemplene var til og med blant stedsnavna som jeg aldri var i tvil om hvordan jeg skulle skrive, da kildematerialet om disse gårdsbruka for øvrig var helt samstemt når det gjaldt stedsnavna. Når det gjaldt de stedsnavna jeg faktisk var usikker på skrivemåten av i utgangspunktet, var jeg like rådvill, om ikke mer. At det er behov for et offisielt vedtatt stedsnavnregister, er det ikke tvil om. Siden dette ikke foreligger ennå, burde det i det minste være enklere å få tilgang til en liste over stedsnavn hvor navnesak faktisk er gjennomgått og skrivemåte er vedtatt, i tillegg til en liste over ubehandlede stedsnavn med angivelse av hvilken skrivemåte som er i offentlig bruk.

I november 2003 var bind 5 av gårdshistorien for Eidsberg endelig ferdig for salg. Resultatet av utallige runder for og imot de forskjellige skrivemåtene av stedsnavna ble at jeg i det vesentlige skrev gårdsnavna som i *Norges Matrikel* av 1903, dog med få unntak justert til gjeldende rettskrivingsnorm, med dobbeltkonsonant i utlyd etter kort vokal, *øy* istedenfor *øi* og *å* istedenfor *aa*. Noen få gårdsnavn ble dessuten av forskjellige grunner justert slik at de ble skrevet etter hva som er vanligst for dagens bruk. Dersom det utover dette var kjent brukt en annen navneform om gårdsbruket, ble denne føyd til i klamme under hovednavneformen, og deretter kommentert i behandlingen av gårdens/brukets navn. Jeg er selv fornøyd med dette valget. Så er det bare å håpe at flest mulig andre er det også.

Rønnaug Wergeland Krog
kjetlar@online.no

NORNA

NYT FRA NORNA

Møde i NORNA-komiteén blev holdt lørdag den 8. maj 2004, kl. 8.30 i Utstein kloster, Rogaland, Norge, med følgende til stede: Peder Gammeltoft (Danmark), Anfinnur Johansen (Færøerne), Gudlaug Nedrelid og Tom Schmidt (Norge), Per Vikstrand (Sverige), og Svavar Sigmundsson samt Rúna K. Tetzschner, referent (Island). De vigtigste sagerne på mødet var:

1. Publikationer:

a. Rapport fra NORNAs 31. symposium: Nordiske torp-navne. Rapport fra NORNAs 31. symposium i Jaruplund, 25.–28. april 2002. (NORNA-rapporter 76.) Uppsala: NORNA-förlaget. Svavar Sigmundsson meddelte at denne NORNA-rapport er kommet ud.

b. Rapport fra NORNAs 32. symposium: Cultural Contacts in the North Atlantic Region. Rapport fra NORNAs 32. symposium i Lerwick, Shetland, 4.–8. april 2003. Peder Gammeltoft meddelte at han har været til møde med de andre redaktører, som har modtaget næsten alle manuskripterne. Han regner med at rapporten kan komme ud i 2005.

c. Rapport fra Den 13. nordiske navneforskerkongres, 15–18 august 2003, Tällberg, Sverige. Per Vikstrand meddelte at alle artikler er indkommet. Staffan Nyström er ved at søge veje til at finansiere publikationen af rapporten og det afhænger først og fremmest af det hvornår den kommer ud.

2. Symposier:

a. NORNAs 33. symposium: Busetnadsnamn på -staðir, 7–9 maj 2004, Utstein kloster, Rogaland, Norge. Muligheder for publikation af symposiumets bidrag blev drøftet. Komiteén ville gerne se det som en NORNA-rapport men det kan nok ikke lade sig gøre denne gang. Arrangørerne har fået tilbud om publikation i serien Tidvise Skrifter, udgivet af Høgskolen i Stavanger.

b. NORNAs 34. symposium: Person- og stadnamn under den nordiske namnerenessansen, 10.–12. september 2004, Dømmesmoen ved Grimstad, Aust-Agder, Norge. Gudlaug Nedrelid og Tom Schmidt meddelte at 25 deltagere har meldt sig til, deraf er der mindst 14 med foredrag.

c. Fremtidige symposier. Et symposium i Göteborg maj 2005 er blevet udsat. Svavar Sigmundsson foreslog derfor et symposium på Færøerne i stedet, hvilket Anfinnur Johansen gav sit samtykke til. Temaet på et eventuelt symposium blev drøftet og der kom to forslag: 1. Kolonisationsnavne i

vest og øst. 2. Literære navne. Da der samme år skal holdes symposium i Pisa og rejserne til disse to steder bliver dyre for mulige deltagere kom komitéen frem til at der imidlertid ikke afholdes symposium i 2005.

3. NORNAs hjemmeside – <http://www.sofi.se/NORNA/NORNA.html>

a. Domænenavn. Per Vikstrand påpegede vigtigheden af at følge grundigt med regningerne for domænenavnet da der er mange forskellige firmaer på markedet og det hænder at regningerne er forkerte. Prisen er kr. 500,- (danske) om året. Komitéen drøftede sagen og besluttede at fortsætte med registreringen i Danmark.

b. Nyhedsbrev. Svavar Sigmundsson fremlagde et Nyhedsbrev med bidrag fra Danmark, Finland og Norge. Sveriges bidrag er undervejs. Komitéen bestemte at publicere NORNAs nyhedsbrev på hjemmesiden to gange om året. Alle landene behøver ikke nødvendigvis at sende bidrag hver gang, det kommer an på hvor mange nyheder der er.

c. Navnebibliografien 2003. Rúna K. Tetzschner fremlagde NORNAs samlede bibliografi for året 2003. Formen blev vedtaget af komitéen, og Per Vikstrand sætter den op på hjemmesiden på pdf-fil.

4. NORNA-stipendiet 2004. Komitéen besluttede at udlyse et stipendium, kr. 3000,- (svenske) ligesom sidste år. Hvert komitémedlem for sig sender et opslag ud i sit land. Ansøgningerne skal sendes til Örnefnastofnun Íslands og være inde senest den 10. juni.

5. NONELex. På sidste NORNA-møde bestemte komitéen at genoplive NONELex, men der er ikke blevet gjort noget siden sidst.

6. Eventuelt.

a. På sidste møde blev det også besluttet at komitéen skulle diskutere næste gang hvordan man kunne gøre NORNAs arbejde mere synligt internationalt. Det vil man nu gøre i forbindelse med konferencen i Pisa 2005.

b. Svavar meddelte at Rúna K. Tetzschner desværre ikke kan fortsætte som sekretær. Efter hans forslag blev Guðrún Bjarkadóttir valgt i hendes sted. Rúna blev takket for hendes store indsats ved udarbejdelsen af NORNA-bibliografien og litteraturkrøniken 2003.

c. Det blev bestemt at holde komitéens næste møde i forbindelse med symposiet i Dømmesmoen 10.–12. september 2004.

Svavar Sigmundsson
formand

Rúna K. Tetzschner
fungerende sekretær

ICOS-NYTT

BREI AKTIVITET I ICOS

ICOS (International Council of Onomastic Sciences) har sendt ut *Newsletter* 10 for tidsrommet mars–juni 2004 i elektronisk form. Det inneheld i hovudsak referat frå styremøtet i Regensburg, Tyskland, 28.–29. mars 2003, altså noko på etterskot, men gjev til vederlag eit fyldig referat av diskusjonane som har vore førte. Teksten ligg føre på alle dei tre ICOS-språka engelsk, fransk og tysk. Styret er oppteke av å styrkja medlemstilgangen, særleg vert vidarekomne studentar oppmoda om å melda seg. Dei som ynskjer å verta medlem, kan venda seg på e-post til sekretæren, Richard Coates, richardc@sussex.ac.uk, for å få vidare informasjon. Elles reknar styret med at ICOS får si eiga Internett-side om kort tid.

Hovudorganet til ICOS er det internasjonale namnetidsskriftet ONOMA. Ny sjefredaktør etter Willy Van Langendonck er Doreen Gerritzen, Nederland. Det komande nr. 38 har *Names in North America* som tema, med Tom Gasque som gjesteredaktør. For nr. 39 *Name Studies and Teaching* er Botolv Helleland gjesteredaktør saman med Gerhard Koß, for nr. 40 *Literary Onomastics* Friedhelm Debus saman med Grant Smith, og for 41 *Name Theory* Richard Coates. Eit viktig initiativ for å sikra kvaliteten på artiklane i ONOMA er å etablera ei referee-ordning.

Vidare har styret sett opp ei gruppe som skal førebu ein internasjonal namnebibliografi som skal vera tilgjengeleg på Internett. Leiar for gruppa er Doreen Gerritzen. Eit anna prosjekt som ICOS-styret arbeider med, er å laga ei fleirspråkleg terminologiliste for disiplinen namnegransking, i fyrste omgang i registrerande form, seinare kanskje i ei meir normativ form.

Presidenten i ICOS, Mats Wahlberg, har informert om at rapporten frå ICOS 21 i Uppsala 2002 vil verta publisert både i tradisjonelt bokformat og som CD-rom. Det er venta at rapporten vil liggja føre til den komande kongressen i Pisa i månadsskiftet august–september 2005 (sjå internett <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/gegn22wp45.pdf>).

Referatet frå ICOS har òg med informasjon om to internasjonale namnesymposium. Det eine har tittelen «Naming the World: From Common Nouns to Proper Names» og skal haldast i Zadar, Kroatia 1.–4. september 2004. Det andre, med tittelen «The Science of Names on the Verge of the New Century», skal haldast 8.–10. september 2004 i Białowieża, Polen.

Botolv Helleland
botolv.helleland@inl.uio.no

FN-NYTT

UNGEGN:S MÖTE I NEW YORK I APRIL 2004

FN:s expertgrupp för geografiska namn höll sin 22 session i New York 20–29 april 2004. Sammanlagt 190 personer från 63 olika länder deltog, och deltagarna representerade 21 geografisk-lingvistiska divisioner. Ordförande för sessionen var UNGEGN:s ordförande Helen Kerfoot; som vice ordförande fungerade Brahim Atoui och Jörn Sievers.

Åtta deltagare företrädde UNGEGN:s nordiska division: John Jensen från Danmark, Teemu Leskinen och Sirkka Paikkala från Finland, Johnny Andersen och Botolv Helleland från Norge samt Leif Nilsson, Staffan Nyström och Annette Torensjö från Sverige. Bara undantagsvis (vid den första konferensen i Geneve 1967 och i London 1972) har Norden varit lika talrikt representerat.

Vid mötet behandlades först divisionernas rapporter och därefter arbetsgruppernas rapporter (*Working Groups on Training Courses in Toponymy, Toponymic Data Files and Gazetteers, Toponymic Terminology, Romanization Systems, Country Names, Publicity and Funding, Evaluation and Implementation, Exonyms and WG on Pronunciation*) samt hithörande handlingar från de olika länderna.

Den nordiska divisionen deltog aktivt i diskussionen och presenterade sammanlagt tio omsorgsfullt utarbetade dokument (Working Papers). Divisionens gemensamma rapport (Report of the Norden Division, W.P. 50) handlade om hur arbetet med standardisering av ortnamn har fortskridit i de nordiska länderna efter konferensen 2002, enligt ämnesområde och med beaktande av FN:s rekommendationer om ortnamn. Också Island hade deltagit i utarbetandet av rapporten, vilket med glädje noterades. I de övriga rapporterna tog vi upp specialfrågor som gällde de enskilda länderna eller som var centrala för ortnamnsarbetet i Norden.

Norges rapporter handlade om tillämpningen av den norska ortnamnslagen och planerade justeringar av den (W.P. 55), om Irene Andreassens utredning om hur den norska namnlagen förhåller sig till de kvänska ortnamnen (W.P. 44), om det norska ortnamnsregistret (Sentralt stedsnavnregister) (W.P. 69) och om Vigleik Leiras kommande bok *Geografiske navn i diverse utgaver* (W.P. 25), som behandlar stavningen speciellt av ryska och grekiska ortnamn.

Sverige presenterade i sina rapporter de nya stadgandena om ortnamn (s.k. God ortnamnsred i Kulturminneslagen; W.P. 25), framtidsperspektiven för de svenska sockennamnen (W.P. 27) samt frågan om vad Sveriges

offisiella ortnamnsregister ska innehålla och hur det ska utvecklas; registret innehåller i detta nu 700 000 namn (W.P. 28). Vidare presenterades den publikation om ortnamnsarbetet inom FN som Hans Ringstam, tidigare ordförande i vår division, kommer att ge ut. Diskussjoner har förts om att Ringstams skrift ska ges ut också i de övriga nordiska länderna (W.P. 75).

Finland presenterade dels divisionens gemensamma rapport i egenskap av ordförandeland, dels fjärde upplagan av sina egna toponymiska riktlinjer (*Toponymic guidelines for map editors and other editors*, W.P. 49).

Den nordiska sessionen höll ett eget möte 26.4 i samband med sessionen. Vid mötet diskuterades möjligheterna att få med Färöarna och Grönland i divisionens arbete och möjligheten att samla de samiska namnen i Norden i en gemensam databas. Vidare diskuterades den holländska och tyska divisionens förslag om grundande av en sameuropeisk informationstjänst om ortnamn (EuroGeoNames) samt behovet av att komplettera UNGEGN:s stadgar så att de i högre grad tar hänsyn till olika kulturer. Divisionen beslutade att hålla nästa möte hösten 2005, eventuellt i Norge.

Följande UNGEGN-möte hålls våren 2006 i Wien, och en konferens hålls 2007. Rapporterna från mötet i New York 2004 kommer i sinom tid att kunna läsas på UNGEGN:s websidor. Adressen är <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo>.

Jag vill framföra mitt varma tack till alla som ansvarat för den nordiska divisionens gemensamma framträdande i New York 2004: delegaterna, de som utarbetat rapporterna och de vars flitiga arbete med ortnamnen vi hade glädjen att få presentera för världen.

Sirkka Paikkala, Helsingfors
sirkka.paikkala@kotus.fi

ANNA MELDINGSSTOFF

SEKSJON FOR NAMNEGRANSKING I NYE LOKALE

På grunn av plassmangel for universitetsadministrasjonen har Seksjon for namnegranskning på kort varsel måtta dra seg ut frå dei tidlegare lokala i P.A. Munchs hus på Blindern og flytta inn i det gamle Veglaboratoriet i Gaustadalleen 25, som ligg nokre hundre meter opp for Blindern i retning av Rikshospitalet. Det meste av flyttelasset vart sendt i veg helga 25.–26. juni 2004, men ein god del kom i dei fylgjande vekene, og fyrst ved byrjinga av semesteret kjem samlingane til å vera nokolunde på plass.

Postadresse, telefon og e-postadresser til dei tilsette er som før.

STIPEND TIL FORSKING PÅ KVENSKE NAMNESKIKKAR I NORD-TROMS

Til forskjellige tider har det vori innvandring frå Finland til Nord-Noreg, og dei som slo seg ned i denne landsdelen, vart kalla kvenar. Det er nå to kvinner som har fått stipend til å forske på namneskikkane åt kvenane: Bente Imerslund (Nordreisa) og Toril Letto (Lyngen).

Lektor Bente Imerslund har fått 14 000 euro (ca. 112 000 kroner) til å undersøke namneskikken blant kvenane i Nordreisa. Det interessante med dette stipendet er at det ikkje er gitt av ein norsk institusjon, men av Lapp-landsavdelingen av Finsk kulturfond. Det var til saman 52 personar som fekk stipend, 50 frå Finland og 2 frå Noreg. Imerslund fekk tildelt det såkalla Nordenskiöld-stipendet til forskning i det arktiske området. Ho var dessutan den eine av to blant dei 52 stipendmottakarane som vart den heideren til del å motta det aller største stipendbeløpet (14 000 euro). Det er særlig tilnamnsskikken blant kvenane som Imerslund vil forske på. Ho har alt gjort noko forskning på dette feltet og kan fortelja om ein rik tilnamnsskatt blant kvenane. Eit døme på dette er *Henrik Nilsen* (det offisielle «norske» namnet) som hadde mange kvenske tilnamn – avhengig av kva for samanheng han vart omtalt i, t.d. *Törma-Heikku* (Heikku/Henrik kom opphavlig frå Törma), *Riekkö-Heikku* (= «Rype-Heikku») og *Saita-Heikku* (= «Sei-Heikku», dvs. han var ivrig etter å fiske sei).

Ettersom slike kvenske tilnamn i liten grad har vorti skriftfest, vil Imerslund intervjuje informantar med kvensk bakgrunn. Og det hastar, for det er særlig blant dei eldste informantane det er mye kulturhistorie å hente i samband med desse namna. Det er viktig å få tak i denne namnekunnskapen før dei går bort. Som ho seier, er dei kvenske tilnamna «ei skattekiste, men nøkkelen er i ferd med å ruste opp.»

Den andre som har fått stipend til å forske på kvensk namneskikk, er cand. mag. Toril Letto. Ho skreiv hausten 2002 ei oppgåve på nordisk mellomfag om kvinnenamn i Lyngen på 1800-talet og bygde da på folketeljingsmateriale frå Lyngen på 1800-talet. Ho har nå fått eit studentstipend (kr 90 000) til å forske vidare på personnamn i Lyngen, og dette gjør ho i mastergradsavhandlinga som har fått tittelen *Navneskikker i Lyngen på 1800-talet med fokus på kvenske innvandrere – en undersøkelse av navngiving i et språkkontaktområde i et etnisk og religiøst perspektiv*. Dette stipendet har ho fått gjennom forskingsprogrammet *Kvener og skogfinner i fortid og nåtid – identitetsforvaltning og strategier*. Dette forskingsprogrammet (med løyving frå Noregs forskingsråd) blir administrert av Universitetet i Tromsø. Det er til saman seks som har fått stipend under

dette programmet – tre doktorandar og tre mastergradsstudentar, og dei skal skrive om ulike emne innafor dette forskingsprogrammet. Letto er den einaste som skal forske på namn. Ein viktig intensjon bak programmet er at stipendmottakarane skal samarbeide om problemstillingar som er felles for dei seks forskingsprosjekta.

Gulbrand Alhaug
gulbrand.alhaug@hum.uit.no

UPPSALA-SYMPIOSIUM OM SUFFIKS I GAMLE STADNAMN

Med støtte frå Kgl. Gustav Adolf-Akademien vart det i dagane 14.–16. mai 2004 arrangert eit symposium i Uppsala med tittelen *Suffixbildungen in alten Ortsnamen*. Arbeidsspråka var engelsk og tysk, og av dei ca. 25 deltakarane heldt desse 12 foredrag (nemnde i kronologisk rekkjefylgje): Thorsten Andersson: Die Suffixbildungen in der altgermanischen Toponymie; Svante Strandberg: Dehydronymische Ableitungstypen; Eva Nyman: Das -s-Suffix in nordischen Ortsnamen; Botolv Helleland: Ableitungstypen in Flussnamen Südwestnorwegens; Ola Stemshaug: Germanic suffixes in the north – enlightened by uncompound Norwegian and Saami island names; Jan Paul Strid: Zur Frage von -t-Suffixen in der nordischen Hydronymie; Lennart Elmevik: Die -n- und -sn-Suffixe in nordischen Appellativen und Ortsnamen; Bent Jørgensen: Old -inge-derivative names in Denmark. Place-names, tribal names or both?; Jürgen Udolph: Suffixbildungen in alten Ortsnamen Nord- und Mitteldeutschlands; Gottfried Schramm: Suffixprobleme in der Diskussion über alteuropäische Gewässernamen; Albrecht Greule: Die Rolle der Derivation in der altgermanischen Hydronymie; Wilhelm Nicolaisen: The functions of suffixes in early Scottish hydronymy.

Foredraga kjem til å verta publiserte i skrifttrekkja til Kgl. Gustav Adolf-Akademien.

BH

THORSTEN ANDERSSON 75 ÅR

Nestor i nordisk namnegransking, Thorsten Andersson, fylte 75 år den 23. februar 2004. Ved ei tilstelling denne dagen i Uppsala arkivcentrum fekk han tildelt festskriftet *Namenwelten. Orts- und Personennamen in historischer Sicht*, redigert av Astrid van Nahl, Lennart Elmevik og Stefan Brink. Festskriftet er gjeve ut på det tyske forlaget Walter de Gruyter.

HISTORIE- OG NAMNESEMINAR I MÅLSELV

Laurdag 17. april vart det arrangert eit historie- og namneseminar i Målselv. Auditoriet i Næringshagen var smekkkfullt – med ca. 35 historie- og namneinteresserte seminardeltakarar. Dei fleste kom naturleg nok frå Indre Troms, men blant dei frammøtte fans det også ein islending og ei frå USA. Islendingen, Sigurður Sigurðarson, hadde forresten mange interessante spørsmål til foredragshaldarane. Han er veterinær, men framstod samtidig som eit godt døme på den sterke slektsinteressa på Island.

Seminaret opna med foredrag ved den faglige leiaren av Registreringscentralen for historiske data (RHD), Gunnar Thorvaldsen. Han tok for seg eit emne som hadde særlig appell i Indre Troms – innvandringa frå Sør-Noreg til Målselv og Bardu. Ettersom mange av dei frammøtte hadde slektsrøter i Sør-Noreg, særlig Østerdalen og Gudbrandsdalen, fekk han naturleg nok ei rekkje spørsmål etter foredraget sitt. Foredraget hans kjem forresten til å bli publisert i *Samfunnsspeilet* (utgitt av Statistisk sentralbyrå).

Det er elles verdt å understreke at dei som til daglig bruker folketeljingsmateriale i slektsforskning, kan takke RHD og samarbeidspartnarane i Målselv for at folketeljingane frå 1800-talet (1865, 1875 og 1900) har vorti digitalisert. Det var nemlig her den spede byrjinga på registreringsarbeidet begynte – etter at oppsagde tele-kvinner i Indre Troms hadde vorti omskolert til digitaliseringsarbeid i slutten av 1970-åra. I denne samanhengen gjorde Gunnar Thorvaldsen og medhjelparane hans i Indre Troms og i Troms fylkeskommune ein stor innsats, bl.a. ved at dei fekk Stortinget til å bidra med løyvingar til digitaliseringa – og dermed arbeid til dei oppsagde tele-kvinnene. Naturleg nok tok dei fyrst fatt på å registrere folketeljingar for Nord-Noreg, men også større område i Sør-Noreg har vorti digitalisert i Målselv.

Det andre foredraget på seminaret gjaldt særtrekk ved fornamnsmønsteret i Målselv og Bardu på 1800-talet. Innleiingsvis takka Gulbrand Alhaug dei blant dei frammøtte som i mange år hadde registrert folketeljingsmateriale i Målselv, for også for namnegranskarane er det digitaliserte materialet verdifullt. Som ein kunne vente, kunne ein i Indre Troms finne mange særtrekk når ein kontrasterer namna her mot andre område i Troms. Dette kom av at dei i dette innflyttarområdet hadde tatt vare på mange namnetradisjonar frå Sør-Noreg, bl.a. frå Østerdalen og Gudbrandsdalen. Han hadde bl.a. registrert at namna *Siri* og *Kari* var mye meir populære i Indre Troms enn i kyststroka i Troms etter ca. 1850. Og det var ikkje så merkelig, for i kyststroka hadde *Siri* og *Kari* fått ei spesiell tilleggstyding (ventelig på

1800-talet): Der tyder *Siri* ‘dobøtte på båtar’, og *Kari* ‘kråke’. Eit uoppklart spørsmål i denne samanhengen er korleis kvinnenamnet *Siri* kunne få denne tilleggstydinga. Derimot er det ein grei samheng mellom det «lydmålande» *Kari* og kråka som seier *kra-kra*. Ordet *kråke* er forresten sjølv eit lydmålande ord, men dette kom betre fram i det norrøne *kráka* (før *á* gjekk over til *á*).

I møte med namneinteresserte lekfolk i lokalmiljøet kan ein få verdifulle opplysningar om namn. Eg hadde bl.a. lagt merke til at Johan Bernhard Kreutzer (fødd i 1749 og innvandrar frå Sachsen) hadde fått «namneetterkommarar» i Indre Troms. Til og med etternamnet hans, *Kreutzer*, var teki i bruk som fornamn. I 1886 var det såleis tre gutar som fekk dette namnet (skriv *Krøiser* og *Krøyser*) i Målselv og Lenvik. (Overgangen frå opphavlig slektsnamn til fornamn har elles ikkje vori særlig vanlig i Indre Troms – derimot i Sør-Troms og det nordlige Nordland.) Johan Bernhard Kreutzer er i folketeljinga av 1801 oppført med yrket «bygmester ved de nordlandske kirker». Eg fekk høre frå fleire, bl.a. frå lokalhistorikaren Vidkunn Haugli, at Kreutzer hadde vori ein dyktig og populær person både i Målselv og utafor bygda. Han var nærmast ein tusenkunstnar og reparerte bl.a. orgel. Haugli fortalde at ein framleis kunne høre uttrykk som «han er ein krøyser til å snekre». Ja, også med eit utvida bruksområde kunne ein høre *krøyser* rosande brukt – både i Indre Troms, i Harstad-området og på Senja, t.d. «Han går på ski som ein krøyser!».

I pausen vart det dekt opp eit storveges kakebord, og kakene hadde dei tilsette ved RHD i Målselv bakt sjølve. Etter dei to fyrste foredraga kunne samtalanane om innvandring og namn halde fram rundt kaffiborda i Næringshagen. Etter kaffipausen gav IT-konsulent Trygve Andersen (RHD i Tromsø) ei innføring i korleis ein går fram når ein skal drive med «digital» slektsforsking på folketeljingsmateriale. Og etter denne innføringa kunne deltakarane – på kvar sin PC – praktisere kunnskapane sine i det imponerende IT-rommet i Næringshagen. Og mange var dei som etter dette seminaret reiste oppglødde heim og kasta seg over PC-en for å forske meir på slekta.

Gulbrand Alhaug
gulbrand.alhaug@hum.uit.no

ARTIKLAR OG INNLEGG OM NAMN

ON THE HISTORY OF NAMING THE NORTH SEA

Samandrag:

Det klassiske romerske namnet *Oceanus Germanicus* eller *Mare Germanicum*, òg brukt av den kjende geografen Ptolemaios, var lenge i bruk i Europa for det havet som i dag vert kalla *Nordsjøen* (og tilsvarande former i dei tilgrensande språka). Men det nove-rande namnet har lang folkeleg tradisjon i Nederland. På kart var det ein gradvis overgang frå 14-1500-talet til 1900-talet då *Nord-sjøen* vart einerådande. Nordsjøen må såleis vera namngjeven av folk frå Nederland, som gav namnet ut frå kompassretninga. Når Nordsjøen slo gjennom som namn, var det ikkje minst på grunn av den økonomiske posisjonen til Nederland som sjøfartsnasjon. Dei to kartskissene som illustrerer denne artikkelen viser at *Mare Germanicum* vart nytta på Carta Marina (1539) av den svenske biskopen Olaus Magnus (fig. 1), medan det nederlandske kartet av A. Haeyens (1585) har namnet *De Noort Zee* ved utlaupet av elva Ems (fig. 2).

A well-known name

The North Sea belongs to the better-known seas not only in Europe, but throughout the world. Its familiarity has especially grown at great scales since the 1970's as output of petroleum and natural gas from its continental shelf achieved global importance. As the Hungarian scholar of geography M. Haltenberger wrote in his book *Marine Geography* (1965) the rough waters of the sea had been avoided by both the Romans and traders of the Hanseatic League. The importance of the sea started to grow only after the great discoveries as the Atlantic Ocean became the «Mediterranean Sea of the new times».

Earliest occurrences of the name of the sea

The ancient Greek scholar Strabon, who lived between 60 B.C. and 20 A.D., referred to the sea as *Okeanos*, the ocean surrounding the known world. Publius Cornelius Tacitus (ca. 55–117 A.D.) gave a brief description of the geography, ethnography and society of German lands and people in his work *Germania*. In its first chapter he writes that the River *Rhenus* (Rhine) flows into the Northern Ocean (*Oceanus Septentrionalis*). Thereafter he only refers to «the ocean». In Chapter 2 he adds that the name

Germania is rather new, as those who first crossed the Rhenus and drove the Gauls away were called Germans.

Apart from these the earliest mentioning I know of the sea is Pliny Jr. (*Germanicum Mare*) and of course Ptolemy (*Germanikos Okeanos*). They date from the 1st and 2nd centuries A.D. respectively. Abraham Ortelius' historical atlas, called *Parergon* (1594), does not confirm Pliny's use of *Germanicum Mare*. It states, that he used the names *Oceanus Septentrionalis* and *Oceanus Britannicus*.

Medieval usages

My investigations, which are of course far from complete, have been limited to the study of some printed maps. The first of these – sometimes called incunables – are exclusively based on Ptolemy's cartographic heritage, the *Geographia*. On the so-called Ulm Edition (1482) the name *Germanicum Mare* is given. However, in Ptolemy's Venice Edition (1511) the same sea is named *Germanicus Oceanus*. With so many hand-written copies of the original work, when the copiers had also allowed some textual interpretation of their own, the variants are no surprise. As the Latin translation of the text of *Geographia* also contains the name *Germanicus Oceanus* («where the River Rhine has its mouth») we can assume that the original name had the generic term «ocean».

The German Hieronymus Münzer solved the dilemma of «oceanus or mare» by placing *Oceanus Germanicus* on the North Sea and *Mare Germanicum* on the Baltic Sea in his map dated 1493. It is found in the famous chronicle of the World by Nuremberg scholar Hartmann Schedel (*Liber Chronicarum*).

The noted German humanist scholar and cartographer Nicolaus Cusanus had another solution. He put the name *Mare Oceanum Germaniae* on his famous map of Central Europe (1491). Another German Erhard Etzlaub went a step further and translated the name into German. His map of Central Europe (1501) featured *Das Gros Teutsch mer* (The Great German Sea). The learned Swedish bishop Olaus Magnus also used the name *Mare Germanicum* on his celebrated *Carta Marina* in 1539, showing Northern Europe (fig. 1).

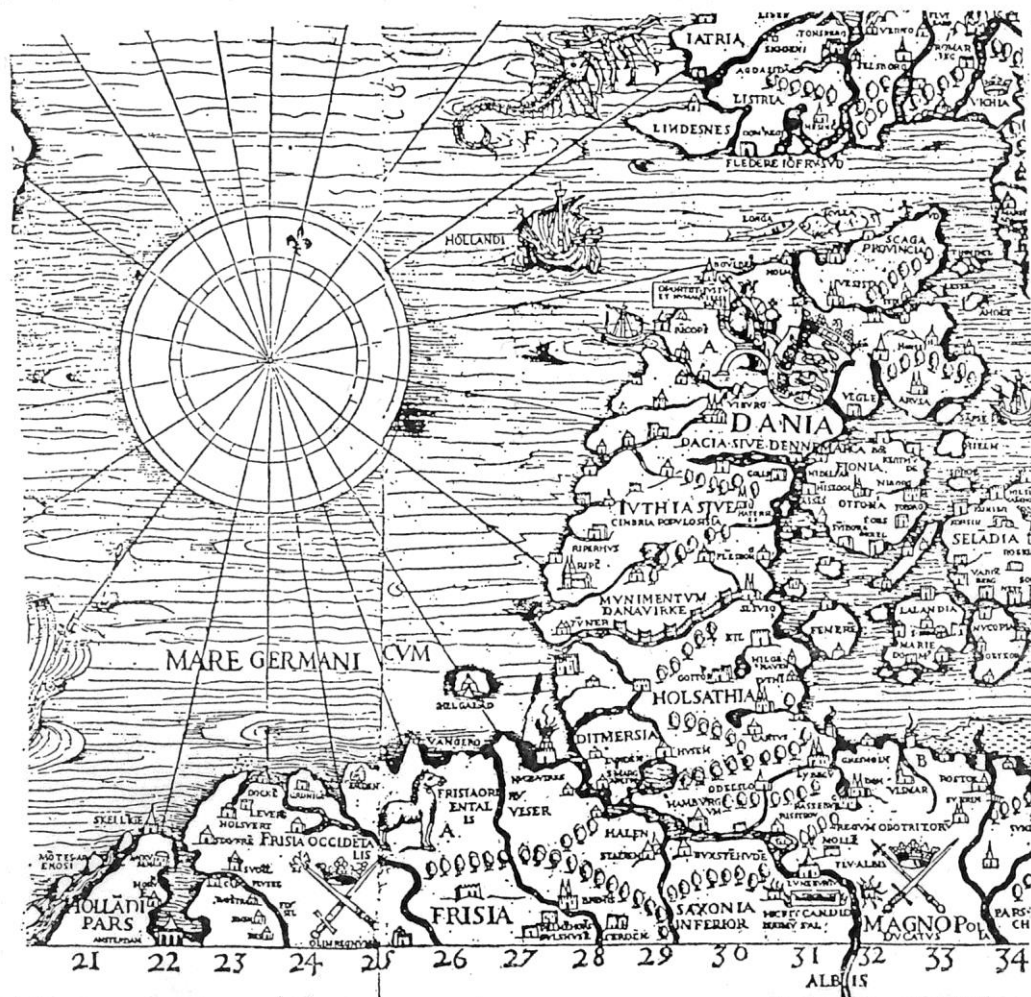

Fig. 1. Olaus Magnus: Carta Marina (1539): *Mare Germanicum*.

These name versions seemed to be therefore the accepted ones among scholars, cartographers of this age. Mention should also be made of Gerard Mercator, whose Atlas has several instances of using the names. In his 1587 Atlas I found both *Mare Germanicum* (on his map of Zelandia [part of the Netherlands]) and *Germanicus Oceanus*. On his lovely «Europae Descriptio» (map of Europe, 1572) I have also seen the name *Oceanus Germanicus* between a narwhal and a fish-eating sea monster. His son Rumold applied the name *Mare Germanicum* on his map of Europe around 1590.

Ptolemy kept the name variants *Mare Germanicum/Oceanus Germanicus* or equivalent in use long after popular or local usage shifted to «North Sea». In England, for example, the official name was changed from *German Ocean* to the present compass point name as late as 1914! We should also bear in mind that the Hanseatic league of German cities had their zenith of

power in the 14th and 15th centuries adding their influence in retaining the specific element «German» of the sea.

The name *German Sea* (or *Ocean*) was therefore prevailing, but not exclusively used in these old times. As I already mentioned, according to A. Ortelius, Pliny used the names *Oceanus Septentrionalis* and *Oceanus Britannicus*. The Danish scholar Claudius Clavus also used another name on his map of Northern Europe (1424): *Oceanus Cimbricus*. *Chersonesus Cimbrica* was the Roman name for the Jutland Peninsula. As for «British Ocean (or Sea)» one can find a few examples of its use (e.g. at O. Magnus) written closer to the shores of Britain, but *Mare Britannicum* almost always stood for the present English Channel. According to another source (Grasse-Benedict 1972), other ancient variants of the sea include *Amalchium Mare*, *Britannie et Frisie mare*, *Fresonicus Oceanus*, *Magnum Mare*, *Occidentale Mare*, *Occidentalis Oceanus*. As for the last two (Western Sea or Ocean) one should compare them with the Norman *Vestur Veg*, with the old Swedish *Vesterhafvet* or with the present Danish name *Vesterhavet* (see later).

First instances of the use of «North Sea»

As opposed to this overwhelming use of Ptolemy's versions there is evidence that the sea has not been named «German» by people of the Low Countries for a very long time. Professor Ferjan Ormeling from Utrecht University (Netherlands) argues that *North Sea* has been the local or popular name for the sea (for people in the Low Countries) since the beginning of printed maps. He quotes e.g. a map by Jan de Beeldsnijder named «De Caerte van de Oostersche Zee: De Noort Zee» dated 1526. Evidence is obvious therefore, that the sea was first called *North Sea* in its equivalent forms by people of the Netherlands in the Middle Ages. Although these people are called «Dutch» in the English language, a word etymologically identical with «Deutsch» (German), they do not call themselves this way, still less by the Latin form «Germanicus» (the Dutch word *Duits* means 'German'). According to Egli 1893, the local inhabitants called the large bay north of the Rhine delta *Zuider Zee*, or South Sea. As counterpart to it, the large open sea to the north was named *Noord Zee* (the *Zuiderzee* has been renamed *Ijsselmeer*, following its damming in 1934). There reportedly had also been a *Middelzee* in medieval times in Friesland but it has been dry land since the 16th century. A. Haeyens names the sea on his map of 1585 showing the estuary of the River Ems *De Noort Zee* (fig. 2).

The Swiss chronicler J. Stumpf supplemented his *Schwyzzer Chronik* (1554) with several beautiful maps, among them a map of Europe dated

1554 featuring the name *Mitternächtig Meer* (old German North Sea) for the North Sea. The Baltic Sea, however, was named *Das Deutsche Meer*.

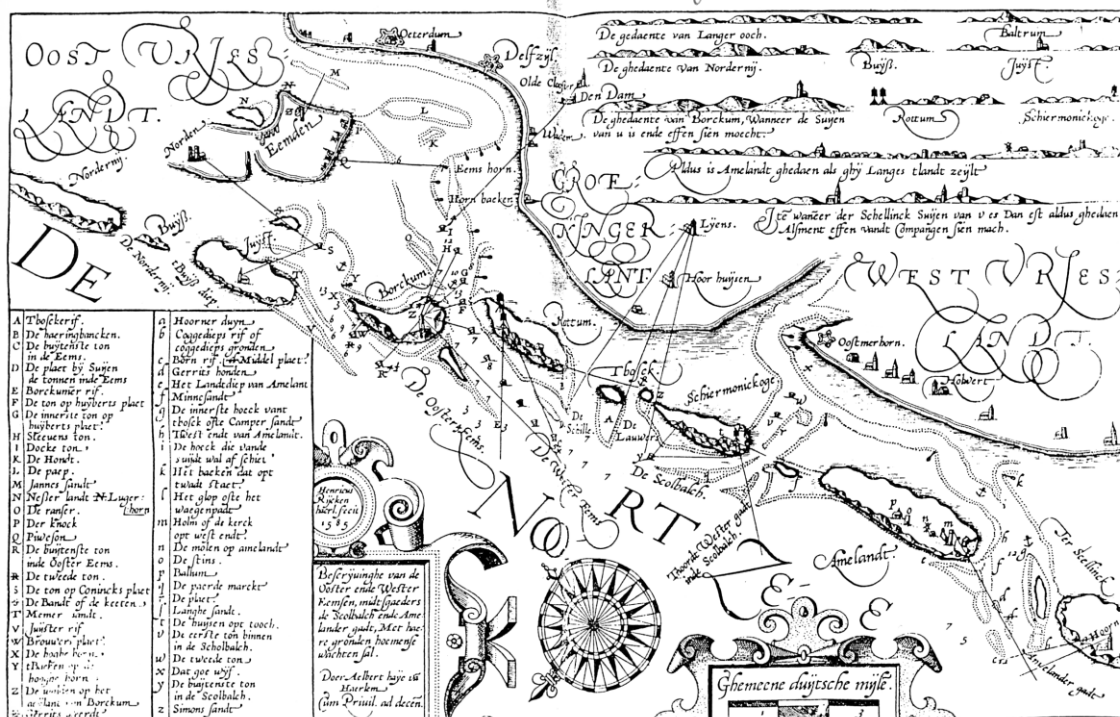

Fig. 2. A. Haeyens: Map of the estuary of the River Ems (1585): *De Noort Zee*.

Naming the sea following the great discoveries

The discovery of the New World, Magellan's and others' celebrated travels, and not the least the growth of the sea might of the Netherlands have resulted in a political shift of balance. The Hanseatic League declined in importance, while the Netherlands became a leading world power. Following the Union of Utrecht (1579) the country asserted a leading role in European naval commerce, but its global influence was also marked by settlements in South and Southeast Asia as well as the Americas.

It is no wonder therefore that the use of the name «North Sea» became ever more widespread at the expense of «German Sea» (or «Ocean»). The change was much more gradual, however. Around the 16th and 17th centuries there was a random use of the names *Mare Germanicum*, *Oceanus Britannicus* and *North Sea*. In 1579 Christopher Saxton still confidently put *Oceanus Germanicus* in his *Atlas of England and Wales*. Less than 50 years later on the other hand John Speed was far less consequent in his atlas *A Prospect of the Most Famous Parts of the*

World (1626). On his map of Europe for example one may read «The Germaine Ocean». In the Description of Germany we read: the «Rhene (Rhine) ... runs into the German Ocean». On the «Newe Mape of Germany» he uses the name *The Ocean sea*. Maps of the Low Countries and Denmark both feature *Germa(i)ne Ocean* and *North Sea*.

From the 17th and especially during the 18th centuries the usual standard name featured «Mare Germanicum vulgo [in everyday use] Noord Zee». The Baltic Sea on the other hand had an identical way of designation «Mare Balticum vulgo De Oost Zee». This is the fact in e.g. J.B. Homann's maps of Europe from 1706 and 1712.

In the 19th century we can still see a transition (at least outside the Netherlands). An American map from 1832 only uses «North Sea», but another American atlas (Mitchell's *New General Atlas*, 1875) uses «North Sea» on one map and «German Ocean or North Sea» on another. German atlases of the last century alternatively used «Deutsches Meer» and «Nordsee». An atlas of Bartholomew published in 1892 only «North Sea» is given.

Present names of the sea

The name of the sea is now almost exclusively *North Sea* or equivalent in all countries (German *Nordsee*, French *la mer du Nord* etc.). In a German atlas (Andree's *Allgemeiner Handatlas*, 1924) one can see a map titled «Verkehrskarte der Nord- und Ostsee» (Transport map of the North and East Seas; the East Sea being the German form of the Baltic Sea.)

It may also be noted that another relevant geographical name is used on German maps: *Deutsche Bucht* (German Bay) designating the corner of the North Sea with German seashore. This name never appears on non-German maps. Instead, the name *Bay of Helgoland* and equivalent (e.g. German: *Helgoländer Bucht*) is given on all maps of sufficient detail, although it usually refers to a smaller part of the bay closer to the coast.

The former Swedish *Vesterhafvet* (Western Sea) has changed to *Nordsjön* (sometimes *Norskehavet*), and it is only in Denmark, where the long-established name of *Vesterhavet* is still used, based on the geographical position of the sea relative to the country. Otherwise all countries of the world use the original Dutch form *Noord Zee* or equivalent translations. Two maps published in Hungary for the international market demonstrates this practice.

Literature

- Egli, J. J. 1893: *Nomina Geographica*. Leipzig.
 Graesse-Benedict 1972: *Orbis Latinus. Lexikon lateinischer Geographischen Namen des Mittelalters und der Neuzeit*. Braunschweig.
 Ptolemaeus, C.: *Geographia*. (Facsimile edition by the Theatrum Orbis Terrarum Publishers, Amsterdam 1969.)
 Tacitus, P.C.: *Germania*. (Hungarian translation, Budapest 1980.)

Bela Pokoly
 bela.pokoly@fvm.hu
 Commission on Geographical Names,
 Ministry of Agriculture and Regional Development (Budapest)

OM STEDSNAVN MED *HARP* (*HARPE*) SOM FØRSTE SAMMENSETNINGSLEDD

I boka *Gårds- og stedsnavn i Midt-Telemark*, trykt på Forlaget Grenland i 2003, sier forfatteren, Truls E. Norby, i forbindelse med omtalen av garden Harpestå i Bø (side 40): «Hvis man kunne klare å forstå betydningen av dette gårdsnavnet, ville man løse en god del gårdsnavnproblemer i Norge.»

Det er førsteleddet *Harpe-* som volder bry. Albert Kjærs bidrag til forklaring av bruksnavnet *Harpestå* i Bø (*Norske Gaardnavne* 7 s. 205 f.) om at det kan ha samband med det islandske verbet *harpa*, som betyr ‘knipe sammen’, gir ikke mye hjelp. Norby skriver videre: «Det er fristende å gå til et mulig elvenavn *Harpa*, som i så fall kommer av *harpa* med betydningen ‘å spille på harpe’. Det var jo Fossegrimens instrument. Det lyder ganske besnærende og ikke så lite spennende, så hvorfor ikke? Velger man denne fortolkningen, så er det fritt fram, men man skal være oppmerksom på at det er så usikkert som det nær sagt kan være!» Det har forfatteren utvilsomt rett i!

Rundt om i landet fins en rekke navn hvor første sammensetningsledd utgår fra stammen *harp-*. Jeg nevner i fleng: *Horpestad* og *Horpedal* i Balestrand, begge skrevet *Harpe-* i det 16. hundreåret, *Harpesetther*, forsvunnet navn i Vinger, *Harpås* i Holla, *Harpetjern* i Lunner i Jevnaker, *Harpetjørn* flere steder i Hedmark fylke, *Harpefoss* (poststed i Oppland), *Harpefossen* i Lågen i Sør-Fron, *Harpestad* i Klepp, *Harpedal* (elvedal) på Shetlandsøyene, *Harpestå* i Bø i Telemark, *Harpmarck* (1601 og 1604) på

Agder o.fl. Et fellestrekk ved disse stedsnavnene er at de ofte synes å være knyttet til tjern, vatn, bekker eller større vassdrag.

I forbindelse med min hovedoppgave til embetseksamen, *Lydverket i Heddal*, samlet jeg i 1950 og 1951 inn over 2000 stedsnavn fra bygda. Jeg var da så heldig å kunne benytte hjemmelsmenn, hvorav de eldste var født i begynnelsen av 1860-åra. Mange av disse navna forteller om gammelt arbeidsliv, om slit og strev og skumle hendinger. I samlinga mi forekommer også ett stedsnavn med *Harpe-* som førsteledd. Jeg siterer fra kartoteks-kortet:

Harpetjørn [har2p3Kønn]

til gnr. 41, bnr. 2 Sætre, øvre (Oppistugo).

Hjemmelsmann: Lars Bjørnsen Gjestrud, f. 1869.

Liten tjørneputt litt sønnafor Grotbekktjørna som Grotbekken (Sætrebekken) renner gjennom. Tjørna ligger like på sørsida av den gamle bygdevegen fra 1839, der denne kommer ut på riksveg 134 i Kåsegrenda.

På direkte spørsmål om hva førsteleddet i navnet betydde, svarte hjemmelsmannen: «dem kellar 'e hamp nå.» Dette fikk jeg siden bekreftet av en annen heddøl, født i 1861.

Ordet *harp* kan skyldes en gammel omlaging ved påvirkning av det norrøne substantivet *hōrr* m. 'lin, hamp'. Aasen (i *Norsk Ordbog*) oppgir *horr* m. fra Telemark 'Hør; Liinstra, Liin som ikke er tilvirket'. Navnet på den aktuelle tjørna er relativt gammelt. I et debrev fra 22.8.1729 er det skrevet *Harpe-Kiøn*. I denne tjørneputten har folk røytet hamp. Røytinga foregikk fortrinnsvis i elver og vatn med en viss gjennomstrømning. Til sammenlikning kan nevnes at jeg to ganger i Heddal har notert navnet *Linstå* om steder der folk røytet lin. Det ene er en gammel båtstø i selve byen Notodden, der bekken i Tveitdalen renner ut i Heddalsvatnet. Røytinga var påkrevd før de kunne bruke «linbrotu» og «hekle».

I Heddal har jeg ofte hørt uttrykket: «Kjeften gjekk som ei linbrotu», spesielt om kvinnfolk som var leie til å skravle. Ivar Aasen oppgir fra Telemark et tilsvarende uttrykk som viser at dyrking av hamp var vanlig der: «Kjeften gjeng som ein Hampeklove!» (Dette var ei klemme med utskårne tenner til å berede hamp med.) Under substantivet *hamp* m. har Aasen oppført fra Telemark og Valdres den avvikende forma *harp*. I likhet med linet ble også hampen lagt i bløt for at de treaktige delene skulle bli brutt ned. Først når det var skjedd, kunne de bruke «hampedengje» eller «hampebråk». Vi har ennå bevart uttrykk som viser hvor vanlig dyrking av

hamp var her før i tida, f.eks. «heilt bort i hampen» = bort i veggene, vilt, meningsløst. I omtalen av *Harpestå* i Bø og *Harpås* i Holla sier Kjær (NG 7 s. 206) videre: «Ialfald i disse to Navne tør Harp(e)- være et Fællesord, som mulig findes i et Udtryk, der skal være i Brug i Bø: ‘at staa saa tykt som Harp’.»

Hans hjemmelsmenn kunne imidlertid ikke oppgi den egentlige betydningen av ordet. Men de hadde inntrykk av at det kunne bety «Ugræs». Lin og hamp blir sådd tett i tett, slik at plantene skal bli høye og tynne. Hamp (*cannabis sativa*) er en ettårig urt som i Sør-Europa kan bli over 4 meter høy. Den nordiske typen når i alminnelighet en høyde på 1,5 meter i tettere bestand. Hamp er en «særbu»-plante: Hunnplantene er større enn hannplantene. Humle og morbær står nær hampefamilien. Hampen stammer opprinnelig fra Asia, men dyrkes i dag mange steder, bl.a. i Sørøst-Europa, Asia, Italia og Japan. Tidligere ble hamp mye dyrket i de nordiske landa, der den hovedsakelig ble brukt som en fiberplante. De lange og sterke fibrene, som er meget motstandsdyktige mot vann, er godt egnet til grove tekstiler og tauverk. Frøene inneholder hampolje. Særlig tauverk vet vi at det ble god bruk for i Heddal, for i tida mellom 1860 og 1878 ble det bygd 5–6 skuter i bygda, og det var reperbane på grunnen til det nåværende Notodden.

Det var enten i slutten av 50-åra eller i begynnelsen av 60-åra at jeg fikk en telefon-oppringning fra stud. philol. Venås, trolig fra Rjukan. Vi diskuterte da en rekke stedsnavn, og så vidt jeg kan erindre, kom samtalen også inn på *Harpetjørn*. I sitt verk *Norske innsjønamn IV* (Novus Forlag, Oslo 2002) nevner Kjell Venås *Harpetjørn* på Notodden. Han peker videre på at samme navnet er brukt om 5 tjørner i Hedmark, og konkluderer med at «siste staden er det kome til at namnet helst knyter seg til plantenemninga *harp*, som er eit anna ord for hamp» (s. 186). Venås siterer også H. J. Wille, som i 1786 forteller fra Seljord at dersom et barn av en eller annen grunn vantrivdes, skulle man ta «en Sten af Hampeageren». Og Venås trekker den konklusjonen at substantivet *harp* i betydningen hamp har vært kjent både i Telemark og i Hallingdal og legger til: «Når dei bløyte harpen i ei viss tjørn, kunne tjørna lett få namn etter det.»

I *Norsk stadnamnleksikon* (1997) skriver forfatterne Jørn Sandnes og Ola Stemshaug bl.a. om *Harpefoss* i Sør-Fron, og de tror at førsteleddet kanskje er et bortkommet elvenavn. De fortsetter sin argumentasjon slik: «Elvenamnet kunne høre til gno. *harpa* vb. ‘spela på harpe’, jf. namn som *Songa* og *Kvæda* (sjå N[orske] E[lvenavne] s. 92). Ein slik samanheng er i dette høve mykje rimeleg fordi fossegrimen, eit overnaturleg vette i fossane, også

brukte å spela harpe.» (Jf. Truls E. Norbys kommentar i innledningen til denne artikkelen.)

En annen som har uttalt seg om denne navnetypen, er presten og språkforskeren Johan Fritzner (1812–93). Der grunnordet var *tjern* (*tjørn*), mente han førsteleddet kunne gå tilbake på et fiskenavn gno. *harpr, som ifølge ham kunne være identisk med den fisken som nå kalles *harr* (*thymallus vulgaris*).

Cand. philol. Gunhild Birkeland skrev i 1964 hovedoppgaven sin *Stadnamn frå Austbygdi i Tinn*. Her har hun bl.a. notert *Store-* og *Vesle Harpetjørn*, der førsteleddet synes å være «eit anna ord for *hamp* m.» (s. 214). Problemet for henne var imidlertid at ingen av hennes informanter kjente til at det hadde vært dyrket hamp i Tinn, mens de visste at det hadde vært dyrket lin i «ein tørrbakke om lag 100 m frå Harpetjørn». De kunne dessuten fortelle at verbet *harpe* der ble brukt om den prosessen som ellers blir kalt «hekle lin». Tilsvarende kunne redskapen linhekle bli kalt *linharpe*. (Ei hekle er et Brett med flere rekke av jerntenner til å kjemme lin og hamp med, slik at «blårene» fjernes og fibre spaltet fint.) Gunhild Birkeland konkluderer med at navn som *Hamptjern*, *Hampemyren*, *Lintjern* o.fl. enten kan «ha samband med dyrking av hamp eller tilreiing av lin», være navn på steder der de røyta hamp eller lin, eller fortelle at det vokste hamp eller lin like ved. Hun påpeker også muligheten for at det kanskje kan dreie seg om sammenlikningsnavn, «ei førestelling om at storrgraset står opp or tjørna som taggane på ei (lin)harpe?».

All den tid allerede Ivar Aasen i *Ordbog over det norske Folkesprog* (1850) registrerte substantivet *harp* som avvikende form for *hamp*, synes det merkelig at ikke stedsnavnforskerne har vært mer oppmerksomme på denne tolkningsmuligheten av navn på *Harp*-.

Helge Albrecht Larsen
Notodden

REVOMNEN I FUGLESETFJORDEN

Ved Universitetet i Oslo (Norsk Ordbok) har det vore teke vare på eit manuskript (frå 1974) etter Ragnar Førstund (1899–1981). Me prentar stykket i Nytt om namn, for me trur det kan ha interesse for ein større lesarkrins.

Heime (Fuglesetfjorden, Ytre Sogn) er der ei lita urd som går under namnet *Røvobnen*. Gamle folk fortalde at det hadde vore ei revefelle der i eldre tid, ein røvobn. Der var og tydelege merke etter ein mura gang. Ingen visste likevel om at det hadde vore fanga rev der nokon gong, men dei gamle fortalde at røvobnen var slik innretta at gangen eller tunnelen vart trongare og trongare innerter. Inst i gangen var det lagt ut ei åte. Når så reven trengde seg inn til åta, var gangen så trong at reven ikkje kunne snu seg, og da han heller ikkje kan gå attlenges, etter det dei sa, så vart han ståande der.

No viser det seg at ordet *revomn* er kjent over store deler av Vestlandet. På Voss sa dei *røvobn* liksom i Sogn. Knut Bjørgeas fortel i boka *Or gømmøl ti* (1917) om ein mann på Vinje som var slik makelaus kar «te vaia». «Både burti Monsli' inne og uti slaotto e dar røvobna te sjaost ett'an dan dag i dag, endao no e dai te nefalls fy da mesta. Da ha kje vo i bruk pao langsamelæ ti maota.»

I Vik i Sogn finst det eit stadnamn *Røvobn*, like eins i Vevring i Sunnfjord, der dei seier *revomn*. I 1937 stod det ein notis i Gula Tidend (nr. 115) om Mads Kårstad i Bygstad som hadde fanga ei sylvrevtispe i ein revomn. Ho fekk ni kvalpar, så mannen gjorde ein god fangst der. Eg har vore så heldig at eg har kome i samband med son til han som fanga denne reven, nemleg Annanias Kårstad. Han har sendt meg ei teikning av denne omnen, som viser seg å vere bygd på same fangstprinsippet som revbåsen som eg skal komme attende til nedanfor. Han skriv fylgjande: «Omnen må vera bygd av stein, slik at reven ikkje kjem til å grave. Han fangar best når han er gammal – meir i eitt med natura. Einer er best for laging av lås og stong.» Teikninga viser at omnen har to høgder. I andre høgda er stonga som står i samband med åta og ei helle som stengjer utgangen. Kårstad skriv vidare: «Ein kan først leggje lokkemat, slikt som saueføter, bein eller liknande nær omnen, for då kjem reven lettare til å gå inn i han. Far fanga raudrev, skogmår og altså òg sylvrev i omnen.»

I Hardanger og Sunnhordland har dei eit anna namn på denne fella, nemleg *revebås*. *Bås* i denne tyding er kjent både i Sverige og Norge, etter det Jöran Sahlgren skriv i ein artikkel i *Namn och Bygd* 8 (1920) om «Forna tiders jakt och djurfångst belysta av ortsnamnen».

Ordet *báss* i denne tyding er kjent frå gamalnorsk, der vi finn *bjarnbáss*. Noka samansetjing med rev og bås finst ikkje, derimot finst det eit ord *refgarðr*, gard til å fange rev i, revegard. Korleis ein kan fange rev i ein gard, er ikkje lett å forstå.

Revebås er kjent som stadnamn frå fleire stader i vårt land, såleis *rebbås* (Lister og Mandals amt), som skal gå tilbake på *revbås*, og på Stord finst *revbås* i to stadnamn. Halldor O. Opedal fortel i *Makter og Menneske V* (1943) om korleis ein slik revebås var laga: «Veggene var tå stein, og botn og tak var tå hellestein. I den eine tverrveggen hadde han eit op. Båsen kunne vera ei tri alner lang, ei alen brei og ei alen høg. På taket låg det jamleg mose. Han laut stå tom og lufta seg ut eit bel før dei bruka honom.» Denne revebåsen er såleis litt annleis konstruert enn den i Bygstad, der inngangen var i den eine enden.

I Hardanger slutta folk å bruke revebåsar kring 1860, er det opplyst. I Kvinnherad òg var revebåsen kjend. Fella er der skildra som eit mura rom. Åta hang inst i rommet, og når reven sleit i den, fall ei helle ned og stengde utgangen.

Det ser etter dette ut til at ein må ta forteljninga om den utspekulerte fangstmetoden i Fuglesetfjorden med ei klype salt. Men det står att å forklare kvifor dei på Voss og i Sogn og Sunnfjord nytta namnet *revomn* på denne fella og ikkje det meir vanlege *revebås*.

Ordet *omn* finst i alle germanske språk, og det har funnest mange slag av dei. I stadnamn kan *omn* brukast om ein storstein som liknar ein omn og om eit hol i fjellet, sjå Gustav Indrebø: *Stadnamni i ei fjellbygd* (Haukedalen, Fyrde i Sunnfjord), *Maal og Minne* 1921). I *Ordbog over det danske Sprog* bind 16 (København 1936), s. 222, står det m.a. om *Ovn*: «om hvad der minder om en ovn (1), især en bagerovn; ... om underjordisk gang i bjergværker olgn. ...ell. om klippehule, opstaaet ved brændingens udhuling af granitvæggen».

Den type omn det ligg nærast å tenkje på når det gjeld *revomn*, er vel røykomn, som var eit mura rom med opning i den eine enden.

Ragnar Førsumd

BOKOMTALAR

BUSTADNAMN I RYGGE OG PÅ MOSS

Kåre Hoel: *Bustadnavn i Østfold 5. Rygge og Moss*. Utgitt av Tom Schmidt. Seksjon for namnegransking, INL, Universitetet i Oslo 2004. 470 s. + kart.

Band 5 av storverket *Bustadnavn i Østfold* er komme ut, 49 år etter at dei første manusarka til verket vart påbegynte. Som kjent i namnegranskar-miljøet er utgangspunktet Oluf Ryghs *Norske Gaardnavne*, som det etter krigen vart følt eit sterkt behov for å oppdatere. Det vart sett i gang eit prosjekt som ulikt Ryghs skulle inkludere alle slags bustadnamn, ikkje berre matrikkelgardar, og som både skulle kontrollere og supplere Ryghs opplysningar med nyare forskingsresultat. Prosjektet tok til med Østfold, og Kåre Hoel fekk i oppdrag å gjennomføre det. Han starta innsamlingsarbeidet til fots og på sykkel i 1950 (ifølgje Rostvik 1999, som gir opp Hoel sjølv som kjelde, var det Alv G. Nordal Muri som gjorde det meste av innsamlinga, men det er ikkje nemnt i boka som no ligg føre). Dei første manusarka vart altså skrivne i 1955, og førsteutkastet fullført rundt 1980. Da Hoel døydde i 1989, etterlét han seg eit manus på 7789 handskrivne A5-sider. Men han hadde ikkje fått gjort manuset prenteferdig. Derfor har fagmiljøet ved Norsk stadnamnarkiv, no Seksjon for namnegransking, teke opp arbeidet etter han, ferdigbehandla og publisert stoffet herad for herad (etter den gamle heradsinndelinga). Det er Tom Schmidt og Margit Harsson som har stått for arbeidet, og dei kommunane som så langt er dekte, er Hobøl (Schmidt, 1994), Skiptvet (Harsson, 1997), Våler (Schmidt, 1999), Spydeberg (Harsson, 2001) og altså Rygge og Moss (Schmidt, 2004).

Mens Rygh dekte heile «Smaalenene» i eitt band, som inneheldt 160 namn frå Moss og Rygge, behandlar Hoel/Schmidt 1020 namn frå desse kommunane. Schmidt innleier med ein historikk over verket (sjå òg Rostvik 1999), og informasjon om måten boka er redigert på. Det er gjort slik at Hoels tekst er gjengitt med omarbeidingar Hoel sjølv hadde bedt om, og så set Schmidt inn sine eigne kommentarar i teksta mellom loddrette strekar. Det ser litt uklart ut typografisk, men det går greitt når ein først har lese seg litt inn i boka. Rygge blir behandla først på over 200 sider, så Moss på drygt halvparten så stor plass. I begge tilfelle blir namna *Rygge* resp. *Moss* behandla først, så dei enkelte namna på gardar, bruk og husmannsplassar. Deretter kjem andre namn i Moss, forsvunne namn og gamle områdenamn. Så kjem det eit oversyn over topografiske ord i desse namna, og nokre

særlege namnegrupper som imperativnamn, skjemtande, nedsetjande og rosande namn, og oppkallingsnamn. Det tek ikkje mange sidene, og så får vi det obligatoriske apparatet med litteraturliste, kjeldeliste, forkortingar, utgreiing om lydskrifta og register over namn og ord i boka. Bakarst i boka ligg det eit kart over Moss og Rygge.

Som ikkje-onomast er eg ikkje kompetent til å vurdere dette arbeidet. Eg er heller ikkje kjend i området; den einaste kontakten eg har hatt med det, er to korte opphald på Dillingøy i 1972. Som døme på behandlinga av eit namn slo eg derfor opp på *Dillingøya*. Avsnittet begynner, som ved alle namna, med den nedarva lokale uttalen i lydskrift, og så kjem ei liste over belegg. Det eldste autentiske belegget er frå 1382, *Dillingarøy*. Deretter følgjer ei liste på mange liner med fordanska former, men nesten alltid i bestemt form. Den moderne ubestemte forma er ganske ny, først belagt i denne lista som gardsnamn (ikkje øynamn) på eit kart i 1972, det året eg var innom der. Denne forma var nok for lengst innarbeidd alt da i skrift og på riksplan, men den lokale uttalen er framleis *Dillingøya*, etter det som blir oppgitt her.

Sjøelve drøftinga av opphavet til namnet er kort, og viser eigentleg berre at vi lite veit. Rygh meinte øya hadde heitt *Dilling*, eit namn som så var gått over til ein nærliggjande gard i Rygge (som framleis heiter *Dilling*), med den følgja at øya fekk etterleddet *-øy* (i norrønt). Dette avviser Hoel med at gardsnamnet *Dilling* (opphavleg *Dilin*) i Rygge er eit gammalt *vin*-namn, så om det er ein samanheng, må øya ha namn etter garden. Schmidt konkluderer med at namnet anten kan vere danna til gardsnamnet *Dilin* i Rygge (no *Dilling*, forsøksvis forklart som **Dilvin* av **dil* ‘brystvorte, spene’, overført tyding ‘rund haug i terrenget’ + *vin*), eller komme av ei stamme *dill* med uviss tyding.

Det står enno att 17 «gamle» herad i Østfold, så det blir spennande å sjå kor langt denne serien kjem innan t.d. 2014. Attåt dei rundt førti arbeidsåra Hoel brukte på dette, har Schmidt og Harsson lagt ned ein kjempeinnsats med redigering, supplerings og ajourføring. Men det har vel lange utsikter med at resten av landet skal få ei så grundig stadnamnbehandling, som tanken opphavleg var.

Litteratur:

Rostvik, Allan 1999: Bustadnavn i Østfold. *Nytt om namn* 29, s. 25–26.

Lars S. Vikør
l.s.vikor@inl.uio.no

TYSK NAMNEATLAS FULLFØRT

Atlas altsorbischer Ortsnamentypen. Studien zu toponymischen Arealen des altsorbischen Gebietes im westslawischen Sprachraum. Heft 2–5. Hrsg. Ernst Eichler. Unter der Leitung von Inge Bily. Verlag der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. In Kommission bei Franz Steiner Verlag Stuttgart. Heft 2, Stuttgart 2003, 182 s. + 23 kart. Heft 3/4, Stuttgart 2003, 197 s. + 10 kart. Heft 5, Stuttgart 2004, 216 s. + kart.

I *Nytt om namn* 35 vart fyrste heftet i denne serien omtala. Det som stod der om det aktive namnemiljøet i Leipzig, kunne gjerne takast opp att her. Me nøyer oss likevel med å framheva det store arbeidet Inge Bily har utført som dagleg leiar av prosjektet. Ho kan krediterast for at den vitskaplege tilrettelegginga og utgjevinga har gått etter planen. På fire år er serien fullført med like mange hefte (eitt hefte, ikkje det største, har dobbeltnummer).

Hefte 1 inneheld ein tekstdel med ei fyldig namnevitskapleg innleiing, inkludert ei omfattande liste over referanselitteratur, og eit oversyn over visse strukturtypar i slaviske stadnamn. Andre hovudbolken, den eigentlege atlasdelen, er kommentarar til sjølve karta som omfattar både einskilde namneledd og oversyn over kva område som er dekte av tidlegare studiar og utgjevne namnebøker. Hefte 3/4 har ein tilsvarande disposisjon med tekstdel til materialet og tekstdel til karta som viser distribusjonen av dei ulike ledda. Hefte 5 er eit registerband der det vert gjeve oversyn over rekonstruerte og noverande sorbiske namn i ulike kategoriar. I dette heftet er det òg prenta ei omfattande litteraturliste over relevant litteratur.

Botolv Helleland
botolv.helleland@inl.uio.no